

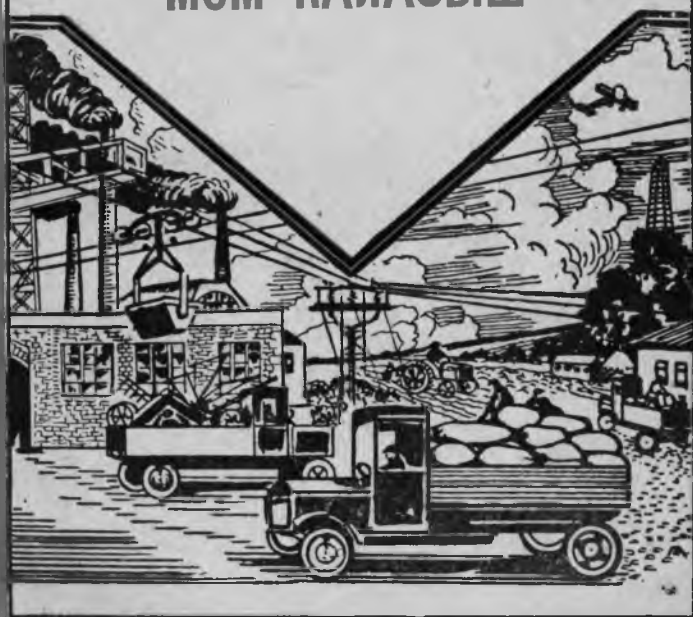
М. ЛУТСЭНКО

164

703

XVI

ПАРТИЙ КОНПЭРЭНСИЙ
МОМ КАЛАСЫШ

ССР УШЭМ КАЛЫК-ВЛАК РҮДӨ САВЫКТЫШ

МОСКО

1929

25-5

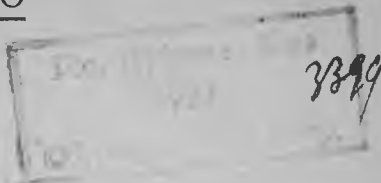
Handwritten notes or a signature, possibly including the name 'J. H. ...' and a date or reference number.

C
M

Мар.

2-791

ЛУТСЭНКО

XVI

ПАРТИЙ КОНПЭРЭНСИЙ
М О М К А Л А С Ы Ш

Шамыкайын дэн
Крылов кусарэныт

Иш. № 2077

ССР УШЭМ КАЛЫК-ВЛАК РҮДӨ САВЫКТЫШ
МОСКО ★ 1929

Главлит № А 39980
Тираж 3000 экз.
ЗАКАЗ № 905

СИ
КО
ТЫ
ТҮ
ДА

ЧЫ
ТЫ
ДЫ
ЛУ
ЛЫ
РЭ
БУ
ЛЫ

ТЫ
КУ
ТЭ
Уп
шо
б)

I. У илыш жапыш вончымаштэ.

Кизыт тўньәмбәл рэволүтсий пашаштэ да сот-сиализм ыштымаштэ у жапыш толын шуна. XVI коммунист партий конпэрәнсийын пунчалмутшо ты у жап шумым ончән ышталтын. Ты пунчалын тўн шотшо XV партий погынымашәшак паләм-далтын ильэ.

Тўньәмбәл илыш отышто у жап шумо тывэ-чын койәш: а) капиталист-влакын шкә коклаш-тышт кәлшыдымаш шүкәмә, күрәмә. Ты кәлшы-дымаш-влак ызыш пәнгыдәмшә капитализмым лушкәмда, шолдырта. Адак нунак сарым (сөйым) лышәмдат, империалист-влак ССР Ушәм ваштар-рәш пижнаш жапым күчүкәмдат; б) пролэтарият буржуазий ваштарәш талынак күчәдалаш тўн-гә-лын, у рэволүтсий калкымаш кушкын толәш.

ССР Ушәм көргө илыш шотынто у жап шумо тывэчын койәш: а) ончыч кайышә капиталист кугыжаныш-влакым күчүк историй жапыштэ пок-тән шуын, нуным эртән кайышаш вәрч мә ССР Ушәм калык озанлыкым тўнжө гычак у тәкникә шот дәнә моләмдаш (вәсәмдаш) тўн-гә-лыннә; б) калык озанлыкым сотсиалист корно дәнә кол-

тэн мэ капитализмын тунг вожшым пытарапн пи-
жынна; в) сотенализм шот кугэм толмо сэмын
капиталнст шот тудлан ваштарэш шогалэш; сан-
дэнэ клас кучэдалмаш вийангэш.

Тэвэ чыла ты пашам ыштэн шукташ, ты паша
ыштымаштэ лэкшэ йёсылыкым сэнгапн ты сотси-
ализм ыштымэ жаныштэ пролэтар диктатур ор-
ган-влакын чыла паша ыштымэ сэмыштымат мо-
лэмдаш күлэш. Тугак чыла пашазэ клас органи-
затсий-влакын пашаштым молэмдаш күлэш. Ту
организатсий-влакым кожмакландарыман, крә-
стйан пашам пашазэ виктарэн шогымо шотым
вийангдыман, йалысэ нужна дэн кокла крәстйан-
ым иктыш ушэн, кулак ваштарэш чотрак кучэ-
далман.

XVI партий конпэрэнсий пунчалмутым ышты-
мыж годым чыла ты шотым уныш нальэ. Пар-
тий көргө политикэ шотышто эн куго пашана
тыганьэ маньэ: пурла вэлыш тайнымашым да ту
вэлыш пүтүрэн шогымашым йалтак сэнгэн пыта-
раш күлэш.

Тыдым шуктышаш вэрч XVI партпй конпэрэн-
сий тыгай паша-влакын ончэн нальэ:

1. Калык озанлык кушмын вич ийаш планжэ.
2. Йал озанлыкым нөлтымö корно дэнэ кокла
крәстйанлан налогом куштулэмдымэ.
3. Бүрократизм ваштарэш кучэдалмаштэ мо
ышталтын да мо кизытак ыштышаш уло.
4. ВКП(б) члэн дэнэ кандидат-влакым ончymo,
эрыктымэ нэргэн.

II. Поктэн шуаш, эртэн кайаш.

Мыланна элнам индустрийангдаш күлэш.

Научный сотсиализмым туньалшэ К. Марке пролетариатын ыштышаш пашаж нэргэн сэрымыж годым тыгэ манын: тымартэн чыла тунэмшэ-влакат туньям шинчышаш вэрчын гына тунэм илэныт. Пролетариатлан туньям молэмдышаш (вэсэмдышаш) вэрч тудым тунэмаш күлэш. Марксизм-ленинизм манмэ большевик-влакын туныктымашышт ты шот дэнэ ышталтын. Пролетариат мом гына ышта гынат, чыла ты могырым ончэн ышта. Кэрэк могай пашаштат тудо буржуазийын капиталист илыш рэтшым шкэнжын сотсиалист илыш рэтышкыжэ савыраш тырша. Пролетариат чыла тоштым у сэмыш луктэш, сотсиализмым ышта.

К. Марке ты каласымэ мутшын чын улмыжо кизытсэ кэчылантэ путуракак раш койэш.

XVI партий конпэрэнсийын чыла пашажат ты корно дэн кайэн шогыш. Конпэрэнсийыштэ сотсиализм ыштымэ вич ийаш план ончалтэ, йал озанлык нолтымө корно-влак налэмдалтыч.

Ты паша-влакым ыштэн шуктымо годым ССР Ушэм пролетариат мэмнан элнам йалт у, уждымо-колдымо сэмын молэмдэн шында. Кизыт мэмнан элыштэ йал озанлык шот куго, куго промышлэннос шотшо тудлэч йатыр изэ. Вич ийаш планым ыштэн шуктымо годым ты шот йалт молэмэш: куго промышлэннос шотшо йал озанлык

шотым эртэн кайа. Тунам мэмнан элна йал озанлык-промышлэннос эл гыч промышлэннос-йал озанлык элыш савырна. Тунам кизытсэ тыгыдэ йал крестйан озанлыкан шэнгэлан кодпо элна куго промышлэнносан ончыл элыш савырна. Капитализм шот тыгыдэ крестйан озанлыкын лулэгышкыжэ шумэшикэ шынэн пытэн. Ты шот альэ кизытат уло. Ты вич ий көргыштө ты капиталист шотын можо гына кодын, тудым чыла (түнжым) пытараш күлэш. Ты куго паша-влакым ыштэн шуктынаш вэрч конпэрэнсий адак тыгай паша-влакымат ончыш: бүүрократизм дэн кучэдалмэ нэргэн, адак совет ашпаратым да партийым эрыктымэ нэргэн.

Партий дэн совет ашпаратым мэмнан ваштарэш шогышо клас йэнг дэч эрыктыдэ, партий дэн совет ашпаратыш пролэтар дэн тудын вэлыш шогышо шэмэр йэнгым пуртыдэ, бүүрократизм дэн пэш чот кучэдалдэ XVI партий конпэрэнсий ончыктымо нашам шуктэн она кэрт, тутэ ыштыдэ элнам социализм корныш савырэн она шукто.

Пролэтар диктатурын кум түрлө жапшэ—пролэтариятын кам экзүмэнжэ.

Пролэтар диктатур ыштымын ончыл пйлаштыжэ пашазэ дэн крестйанлан пычал кучэн түрлө кугыжа гэнбэрал армий ваштарэш, помэшик ваштарэш да адак моло кугыжаныш буржуазий ваштарэш кучэдалаш вэрэштэ. Ты кучэдалмаштэ пролэтарият шкэнжын совет власшым аралэн нальэ.

Пролетариат политикэ шотышто шкаланжэ шкэ оза лийын нлэн кэртмэ экзаменым кучыш.

Варажым вэс паша толын шуо: помэшик лэч, пабрикал лэч посна шолдыргэн пытышэ озанлыкым олмыктэн шындаш күлэш лийэ. „Войеннэ коммунизм“ гыч НЭП-ын вончаш пэш йёсё ильэ. Тугэ гынат, пролетариатын пэш куго онжо, туныктышыжо Лэнин йолташ паша виктарымэ почэш ты паша ышталтэ. Пашазэ дэн крэстйан-влак шкак нимо „озадэ“ никэ озанлыкыштым пöлтэш тўнгальыч. Угыч пабрик мурьна шикнаш тўнгальэ, угыч пасушшо шурно ужаргыш. Коммунист партий да совет влас полнымо дэнэ нэмэр калык шкэ озанлыкышым тöрлэтыш. Шуко йёсым, нужналыкым тўсэш (чыташ) вэрэштэ гынат, НЭП-ын тоштым тöрлэтымэ жашшэ лийын шу, ты паша ыштэн шукталтэ, малаш лийэш. Пролетариат ты кыкышшо экзаменымат пэш сай кучыш.

Кизыт кумышно, пэш куго экзамен толын шу. ПЭП-ын у жапинэ—социализм ыштымыжэ толын шуо.

Пролетариат винтовкым кугыжан гэнъяралышт-влак лэч аламан (плекан) ок кучо. Тыдым пролетариат пэш раш ончыктыш. Помэшик лэч, пабрик оза лэч посна пашазэ-влак пабрикым колтышт, крэстйан-влак пасуэш шурным курал-ўдышт. Пабрикант, завогчык лэч посна пролетариат ты мартэ уждымо-колдымо промышлэнносым чот ышта. Крэстйан-влак помэшик лэч посна шурно лэктышым тымартэ лийдымэ тангыт (нарэ) кугэмдат, нуно кулак дэн помэшик озанлыкым эртэн кайат.

Ты у жапым XVI партий конпэрэнсийыштэ пунчалмэ „калык озанлык шарымэ вич ийаш план“ тунгалэш. Ты жап—уло калык озанлыкым йалт молэмдэн (вэсэмдэн) шындымэ жап лийэш. Түрлө пабрик-завот у сэмын олмыкталтэш, йалт уат шуко ынталтэш, чыла пасу у сэмын курал-үдәлтэш. У тэктик, социалист трактыр мэмнан промыслэнноснам йалтак вэстүрлэмдат, чыла пасум у сэмын курал-үдәт. Тыгэ гына шагал. Нуно мэмнан шкэнамат культур шотышто молэмдат, йалт вэс йэнг ыштат.

Капиталист кугыжаныш-влакым поктэн шуын, нуным эртэн кайаш.

Лэнин йолташ тыгэ ойлэн: „мэмнан ик корнына вэлэ: йа пыташ, йа капиталист кугыжаныш-влакым экономик шотыштат поктэн шуын нуным эртэн кайаш¹. Экономикын тэктикэ шотшо дэнэ мэ капиталист кугыжаныш-влакым поктэн шуын, нуным эртэн она кайэ гын; паша лэктышым капиталист-влак лэч шукурак кугэмдэн она кэрт гын; шурно лэктышымат капиталист кугыжаныса помэшик дэнэ кулак-влак лэч кугырак ыштэн она кэрт гын; түрлө таварым капиталист элласэ лэч сайрак да шулдырак луктын она кэрт гын,—мэ пытэна. Йа пыташ, йа вий шумо сэмын ончык талын кайаш. Историйыштэ тугэ лийшаш“ манын сэрэн Лэнин йолташ¹. „Партийын лозунг-

¹) XVI том, 2-шо ужаш, 213 стр. „Грозная катастрофа и как с ней бороться“.

шо,—XVI партий конпэрэнсий пунчалмут каласы-
мэ сэмын,—тэктник-экономик шотышто капиталист
эл-влакым поктэн шуын, нуным эртэн кайаш“.

Туньямбäl капитализмын мэмнан ваштарэш сарым
(сöйым) лукташ шонымышт.

Мо мэмнам пытарэн кертэш? Кузэ мэ пытэн
кэртына? Мэмнан кок лүдмашнä уло: иктыжэ
түжвäl, йот эл мogyр лүдмаш, вэсыжэ—кöргö лүд-
маш. Туньямбäl буржуазий мэмнан ваштарэш сöй
луктын крэдaлын сэнгэн кертэш. Ты лүдмаш лэч
мэ туньямбäl пролэтар полшымо дэнэ гына утлэн
кэртына. Туньямбäl пролэтар лэч посна альэ тун-
ьямбäl рэволүтсий лэч посна мэ шкэ гына ты
лүдмаш лэч утлэн она керт. Адак мэмнам ик тун-
ьямбäl пролэтар гына утара, моло шот укэ ма-
наш ок лий. Ты лүдмашым мэ шкат шуко изэм-
дэн кэртына: мэмнан Йошкар армийна чот лийэш
гын, калык озанлыкна, тудын куго машина ыш-
тымэ промышлэннос ужашыжэ чот лийэш гын,
мэ ту лүдмашлэн она пэршэ. Чыла тыдым ышташ
пролэтариат дэнэ шэмэр крестйан кокла ушэмым
ончыкыжымат чот кучэн шогыдэ ок лий. Адак
тудыжат уло: ты ушэмым пролэтар дэнэ тудын ком-
мунист партийжэ вуйлатымэ шот вийанжэ, чоткы-
дэмжэ. Тугэ гынат, шкэнан элнам туньямбäl про-
лэтар полшымо дэнэ гына аралэн кэртына.

Кöргö лүдмаш — капитализым шочыктышо тыгыдын ыштымаш.

Мэмнан көргö лүдмашнät пәни куго. Палә, көргö лүдмаш тужвәл лүдмашкät намийа, адак тужвәл лүдмаш көргö лүдмашкә шукта. Сандәнә көргö лүдмаш дәнә тужвәл лүдмашым раш ойыраш ок лий. Кок лүдмашыжыжät шктә вәсышт үмбәкә йондал ний ганьә кәрышталт шогат. Чыныжым манаш гын, нуно коктынат шк лүдмашы улыт: нуно коктынат совет влас пытарыманшкә, тошто помәшик дән капиталнет влас савырыманшкә шуктән кәртыт.

Ты көргö лүдмашын тунжö кушто?

Ты йодышлан Ләнин йолташ тыгай вашмутым пуэн: „мэмнан элна тыгыдә крәстйанан эл. Сандәнә Росийыштә экономикә шот капитализм кушшаш коммунизм кушшаш ләчат йөнәнрәк“¹. „Мә капитализмын тунжö-вожшымак шушын луктын она ул, көргö тупманнан вожшым пытарән она ул“¹. Ләнин йолташ „тыдым ушыш налдә ок лий“¹ манын пәралтән каласән.

„Тугә, мэмнан элна кушкән (мо мартән) тыгыдә крәстйан эл лийэш, түшкән элыштына капитализм коммунизм ләч вийанрак лийэш. Капитализм вож вий—тыгыдын ыштыманшә. Тыгыдын ыштыманш кәчә йәда, час йәда, вәк чарныдә пәш кугын капитализым, буржуазийым шочыктән шога“¹.

¹ XVI том, 427—428 стр.

Кöргө лүдмашым корандаш лийэш, үкэ?

Капитализмым мэ 1917 ий окчäбр тылзынтак сүмүрэн кудалтынна, капиталист дэнэ помэпикым мэ моло кугыжанышланикэ пастырэн лукна, тэвэ тыгыдын ыштымашым мэ альэ пытарэн она үл. Альэ мэ тыгыдэ крэстйан элыштэ илэна. Тыгыдын ыштымаш угыч капитализмым да буржуазийым шочыкта. Вэк чарныдэ, адак кугын шочыктэн шога. Кизыт мэ альэ тошто шөлпэ волюнкат (тошто ылышыш) мийэн шуын кэртына. Мэ шкат вэс сэмын шонаш тунгалын кэртына. Пролэтар диктатур элнам сөтсепализмыш шуктымо олмэш мөнгөш капитализмышкат намийэн шуктэн кэртына.

Тыгэ лийдымашын мом ыштыман? Тугай корныжо уло, үкэ?

Тротский дэн моло тротекрист-влак¹ „түнъямбэл рэволүтсий кизыт огыл лиймөнгө корно үкэ“ малдат ильэ. „1905“ ий² лүмән кнаганыжэ Тротский тыгэ сэрэн: пролэтарнат наша вуйлаташ тунгалмык годымак буржуазий дэн крэдалмаштыжэ крэстйан калык дэнэ туниман сэмын ваш тукна, мацын.

Лэнин вэс корным ужын. Тудо ты йөсылыкым сэнгышаш корным ончыктэн. Тротский „пролэтарнат дэнэ крэстйан калык коктын вап-вап тук-

¹ Тротский кизыт буржуазий вэлкэ савырныш, рэволүтсий ваштарэш кайымыжлан тудо заграницыш колталтэ.

² 4 стр., ончыл мут. ГИЗ лукмо, 1924 ий.

нiт“ манын. Лiнин йолташ крiстийан дiн кылым моштiн кучымо нiргiн ойлiн. Лiнин тыдым утлы-машiш, корно мумашiш чотлiн. Тудо тыгi сiрiн: 10—20 ийышкiн крiстийан дiн кылым моштiн кучiнa гын, уло тiнбiмбiлнiт сiнгимашна чоткы-дiмiш (пролiтар рiволiтсий вaшкiрaк ок лий гынaт, a тудо кiшкынак шогa, тыгi лийдi ок код). Вiс тiрлын мaнaш гын, иктaж 20—40 ош-гвaрдiйiс тiррорым чытaш (тiсiш) вiрiнтiш.

Тротский тыгiрaк сiрiн: мiмнaн шiнгiлiн код-шо шуко крiстийанaн iлiсi пaшaзi прaвичiль-ствын положiнбiштыжi кiлшидымаш-влaк улыт. Ты кiлшидымаш-влaкым уло тiнбiмбiл пролiтар рiволiтсий гынa пытaрiн кiртiш¹.

Тротский пролiтариaт дiнi крiстийан кокла кылым кiрлiш шiнiн. Лiнин йолташ пролiтариaт дiн крiстийан кокла кылым шинчa сортa гaнbi аралaш сугунбым пiн кодiн. Тротский лiктын кiртдiмi вiрiш пiрiн шинчын; тудо „тiнбiмбiл рiволiтсий гынa ты пaшaм олмыктiн кiртiш“ мaнын шiнiн. Лiнин йолташ тыгi мaнын: тiнбiмбiл рiволiтсий пiш вaшкi огiш лий гынaт, iршiш укi: крiстийан дiн кылым гынa моштiн кучaш кiлiш. Ты корно дiн сaй кaй-aш iлнaм индустриiн гдaш кiлiш, мaнын.

Куго машина промышлiнносым шарымi, уло элым элiктричiслымi—мiмнaн утаралтшaш корнына.

10—20 ий гыч iлнaм элiктричiслiн шуктiнa гын, тыгидi мландi пaнa бiштышын шкiт поснa

¹ „1905“, ончыл мут, 4 стр.

плымэ шотшо мыланна нимат лүдмәшән ок лий, манын Ләнин „продналог нәргән“ лүман кпагани-жә сэрән. Ләнин тушагынак лодән каласән кодән: „электриникатей ләч посна, чылангтә капитализмышкә савырнымаш лийдә ок код“, манын. Капитализмын түн-вожшым коптарән лукташ, көргө түшманын нәгызшым сүмүрәш, Ләнин йолташ ойлымыла, әл озанлыкым, ту чотышто мландә паппамат у кугын ыштымаш тәкникә шотышко савыраш күләш. Ты кугын ыштымә шотып нәгызшә элэктричәс ләч моло лийын ок кәрт. Коммуннизм— совет влас дәнә уло элым элэктричәслымә лийәш. Тыләч посна әлна тыгыдә крәстйан озанлыган лийын кодәш. Ты шотым кәрәк көләнәт шинчән шогаш күләш. Түнъямбәл шотым опчымангтәгына огыл, мә шкәнән әлыштынат капитализм ләч пушкудырак улына. Тыдым чыла йәнәт шинча. Тыдым мә умләна, сандәнә мә озанлыкна йымакә тыгыдә крәстйан нәгыз олмәш куго промышләннос нәгызым пыштәна. Мә тыдым ыштыдә она код. Кунам әлна элэктричәсләлтәш, кунам промышләннос, йәл озанлык, корно тырлык йымакә куго промышләннос тәкник нәгыз пышталтәш, тунам ижә мә йөршәш сәнгән шуктәна“.

Тывәчын пәш раш койәш: ик могырым мә шкә әләшна сотсализмым ыштән кәртына, вәс могырым капитализмышкат савырнән кәртына, тыгай лүдмәшәт уло. Тыдым нигузәат мондыман огыл. Мәмнан әлна капитализмыш савырныдымашын, тудым пәш вапкәгына индустрийангдаш күләш. Вәс сәмын манаш гын,

тыгыдэ крэстйан элнам куго промыслэннос элынн савырыман, промыслэннос дэнэ йал озанлык йы- малкэ куго промыслэннос тэжикэ нэгызым пыш- тыман. XVI партий конгрээнсий Лэнин йолташын тыгай мутшым нэралтэн каласыш: „Сотсиализмын материалнэ тунгжө ик куго машина промыслэн- нос гына лийын кэртэш, тудо гына мландэ наша- мат молэмдэн кэртэн“. (Калинин йолташ доклад почэнн лукмо пунчалмутым ончо). Лэнин йолташ „крэстйан дэн кылым моштэн кучаш күлэш“ ма- нын ойлымыж годым тэвэ тыдым шонэн ойлэн. Тыдым шуктышаш вэрчынак мыланна шкэ про- мыслэнноснам күзэ гынат вашкэрак шараш кү- лэш; вашкэрак у пабрик-завотым ыштышаш, у корпым шупшаш, у кұварым, каналым, совкозым ыштышаш, тошто совкоз-влакым нөлтышаш, ша- рышаш, тыгыдэ паша үшэм-влаклан кутышко ик вэрэн ушнаш полшышаш, йорло дэн кокла крэ- стйан озанлыкым пырля машина дэн ыштымэ озанлыгыш ушышаш.

Сотсиализмым ышташ йөсө, сандэнэ йужо пушнудо йэгжэ (тыгыдэ буржуазий кокла гыч лэкшэ да монь) тынгэ-тунгэ тайныштэш.

Йалыштэ кулак ваштарэш вийын кучэдалал- тэш. Сандэнэ кулак-влак мэмнан ваштарэш пэш чот каршат. Капитализмын тунгжө-вожшым конта- рымэ—клас кучэдалмашым вийангда. Кизытсэ жа- пыштэ сотсиализм шот капитализм шотым монна- рэ вийын шүкэ, ишэн луктэш, тунарэ чотрак клас

күчэдалмаш күгэмэш. Лэнин йолташ ты шотым ончылтэнак шпнчэн, ты нэргэн шкэ жапыштыжак сэрэн.

Калык озанлыкым у шот дэнэ шарымын йөсылыкшө, түшман ваптарэш эрэ чот күчэдал шогымо, туньямбэл капитализмын тэмдэн шогымыжо, мэмнан элнан тэчник-экономик шотышто шэнтгэлан кодмыжо, киндэ йамдылымэ пашан ольанрак кайымыжэ, кулак-влакын оршо пийла каршымышт да монь тыгыдэ буржуазий калык түшкәм тынтгэ-тунтгэ тайныкта. Тыгэ тайнылмаш крестйан калык дэн кылым күчэн илышэ пролэтар коклапшат лийэда. Ты тайнылмаш пушкудо партий члэн-влак коклашкат пурэда. Тыгыдэ буржуазий түшкә пролэтариатым шкэ койыш-шоктышыж дэн йыр мogyрым авыра, тудын лүлэгышкыжэ шыга, тудын көргыжым тыгыдэ буржуазий койыш шот дэнэ, шкэт посна илымэ шот дэнэ чэрландара, пролэтар көргышкө вуй сакымэ койышым пурта. Мэмнап элна тыгыдэ крестйанан. Сандэнэ тыгай тынтгэ-тунтгэ тайнылмаш, XVI партий компэрэнсий пунчалмут ойлымыла, йужо пашазэ клас түшкәштат, партий коклапшат улэда.

Ты тайнылмашым эн ончылтэнак партий коклаштэ сэнэн шуктыдэ, социализмын ыштэп шукташ, капитализм шотым пытараш ок лий. XVI партий компэрэнсий ты шотышто тыгэ манэш: „Большевизмын тун шонымашыжым илышыш пуртымаштэ түрлө тайнылмаш ваптарэш пэи чот шогаш күлэи. Тугэ гына мэ пашазэ дэн крестйап кокла кылым чоткыдэмдэн кэртына (тыштэ пашам

нашаээ клас виктарымэ шотшо кугэмэш), тыгэ гына мэ сотспализм ыштымэ вич ийаш планым мучкыжо шуктэн кэргына“.

Тынгэ да тунгэ тайнылшэ-влак клас кучэдал-маш кугэммэ лэч лүдыт, нунын кулак дэнэ сыры-мышт ок шу, нуно „кулак тынысын гына сотспализмыш савырна (кушкэш)“ манын ойлат. Ты пурла вэлкэ тайнышэ партий члэн-влак пролэтар корным кодэн кулак дэк сөрвэлэш кайат. Нуно эл индустрийангдымэ пашам вашкэрак кол-тымэ ваштарэш кайат, нуно путуракшым нэлэ промышлэнносым да түрлө машина ыштымэ промышлэнносым вашкэрак колтымэ ваштарэш улыт.

Ты нэлэ промышлэнносым она шарэ гын, мэм-нан мэталанат, машинанат, станнат, трактырнат, моло курал-тарманнат ок лий. Пурла вэлын тай-нышэ-влак нэлэ промышлэннос олмэш куштулго промышлэнносым (тэкстильым да монь) шукырак шарынэшт. Нуно совкоз дэн колкозым вашкэрак шарымэ ваштарэш улыт, нуно кулаклан налогым куштулэмдынэшт, нуно кулаклан пашайэнгым тар-лашыжэ куштулго йоным ыштынэшт, нуно йот эл дэн сатулымо паша монопольым лушкэмдынэшт, ту-лэч молат. Нуно промышлэннос кушмым олян-рак колтэн, кулаклан эркым пуэн, киндым кулаклан нзыш гынат шукырак ыштыктынэшт. Тыгэ шоны-маш йалт йонгылыш. Тудо пэш куго зпйаным конда, кулаклан вэлэ кэлша. Тугэ кулак лэч киндым на-лаш ок лий. Тыдэ власым кулак кидыш пумашкэ

шуктэн кэртэш. Укэ, мэ Окчябр рэволүтсийым кулаклан влас пушап вэрч ыштэн она ул.

XVI партий конпэрэнсий ты нурла-влак ойлымо кулак шонымашым лышкыжат ыш кондо, сотсиализмым кузэ ыштышап корным ончыктэн пуо.

Молан партий тротскизм ваштарэш кучэдальэ, кизытат кучэдалынак шога.

Партий тротскизм ваштарэш да тудын вэлкэ пүтүрэн шонышо-влак ваштарэш кучэдалмыжым чарнэн огыл. XVI партий конпэрэнсий пунчалмутышто тыгэ каласалтын: „кизыт партий көргыштө эн куго лүдмаш пурлашкэ тайнымаш лийэш, тугэ гынат, партий ик пурла тайнымаш ваштарэш вэлэ кучэдалэш манаш ок лий, тудо чыла Лэнин корно гыч тайнымаш ваштарэшат пэи чот кучэдалэш“.

Тротскист-влак мэмнан йалым колонийэш шотлат. Пуйто тудым пролэтариаат „сотсиализм вэрч“ имнэрпалист-влак сэмын эксплоатироватлэн кэртэш. Тротскист-влакын экономик тэорийым шинчышэ йэнгышт, Прэображэнский Й., тыгэ сэрэн: „... сотсиализм пого погыман сотсиализм лэч ончыч лийшэ озанлыкым эксплоатироватлыманшкэ мийэн түкныдэ ок кэрт“¹. Сотсиализм лэч ончыч лийшэ озанлык манмэ мо лийэш? Тыдэ шуко лэч шуко тыгыдэ крэстйан озанлык лийэш. Пролэтариаатын

¹ „Сотсиализм пого погымо тун закон“, Вестник Коммунистической Академии, 1924 г., № 8.

пэи куго туныктышышт—Лэнин, Маркс, Энгэльс ойлымо сэмын пролэтариаат крэстйанлан полшаш тийыш, тудым экеплоатироватлыман огул. Лэнин шэмэр крэстйаным пролэтарын сойузникшылан (ик кангаш үлшылан) шотлэн. Лэнин шонымаш почэш пролэтариаат крэстйаным молэмда, олымда, сотсиализм тэкиным пуа, йалысэ исэр (йулэр) илыш гыч утара, паша лэгтыным кугэмда, капитализм экеплоатироватлымэ тыгыдэ посна озаплык гыч утара, шкэ почэпыжэ сотсиализмыш нангайа. Прэображэнский вэс түрлын шона. Тудын шонымыла крэстйан пролэтар диктатур илыш рэтыштэ пэлыл йэнгла койэш, пуйто сотсиализм шот крэстйаным „экеплоатироватлыдэ“, „кочдэ“ ок кэрт. Адак тудо тыгат ойлэн: „сотсиализмыш лэксэ эл моннарэ шэнтэлак кодын, тунарэ шукырак ты элын пролэтаржэ сотсиализмыш шудымо озаплыкым (крэстйаным да монь) экеплоатироватла“. Вэс вэрэ Прэображэнский тыгэ сэра: экономик дэн индустрий шотышто эл моннарэ ончылтэн кайа, тунарэ пролэтариаатлан колоний экеплоатироватлымым изэмданш вэрэштэш.

Тротскизм—пашазэ дэн крэстйан ушэмлан торэш шога.

Тротскизмла шэнтэлан кодино сотсиализм эл пролэтариаатлан шкэ колонийжым кугын экеплоатироватлаш күлэш. Тыдэ нимо шотланат ок тол. Пролэтариаат йэн вий дэн илымэ шотым, экепло-

ататсий манмым пытарышаш вэрч күчэдалэш, түдо колонийым эксплоатироватлымэ шот гыч утарынэжэ, колоний шотым пытарынэжэ, чыла калыкымат, чыла шэмэрымат ик төр ыштыпэжэ. Пролэтарнат колонийым эксплоатироватла да монь манын шонашат ок лий, нимо шотланат ок тол. Имиэриалист, буржуазий эл-влак гына колонийым гучат. Пролэтарнатын нимогай колонийжат лийын ок кэрт. Пролэтарнат колонийым эксплоатироватлымашкэ „эфта“ манмыжэ мутланат огэши тол. Пролэтарнат колонийым капитализм кид йымач утарышаш вэрч күчэдалдэ шкэнжым шкэ капитализм эксплоатироватлымэ гыч утарэн ок кэрт. Иктыжэ вэсыж лэч посна лийын ок кэрт. Тыгэ шонымаш пролэтарнат дэн крестйан кокла кылым күрлэш, пролэтар диктатурым пытараш тырна.

Партий тротскист-влакын ты ушдымо ойышт ванитарэш пэш чот шогальэ.

Пурла опортунист-влак крестйаным пролэтарнат вуйлатэн нангайымэ ваштарэш улыт.

Партий кулак почэш кайышэ пурла опортунист-влак ванитарэшат пэш чот шога. Пурла-влак мутышт дэнэ пролэтарнат дэнэ крестйан кокла кыл ванитарэш огыт ул, түгэ гынат, нуно пашант дэнэ крестйаным пролэтарнат вуйлатэн нангайымэ шот ок күл мапыт. Лэнин нигунамат ты сэмын шонэн огыл. Лэнин манмыла пролэтарнатын вуйлатэн паша виктарэн шогымо шотишо огэши күгэм гын, пролэтар диктатур кушкын ок кэрт.

Крэстйан пашам папазэ клас виктарэн огэш шо-
го гын, ты виктарымэ папажэ огэш күгэм гын,—
крэстйан дэнэ пролэтарнат кокла кыл күрлэш,
йорло дэн кокла крэстйан пашам виктарымаш ку-
лак, коптр-рэволүтсионэр кидыш вэрэштэш. Тыдэ
пролэтар диктатур пытыманкэ, тошто капитализм
илыш рят войлыманкэ шукта. Сандэнэ партий
кулак ойым илышыш пурташ төчышө пурла-влак
ваптарэш пэш чот күчэдалэш. Партий тудым йон-
ылыш корно дэн колташ төчышө-влак ваптарэш
шога, Лэнин корно гыч ок коран.

XVI партий конгэрэнсийын чыла пунчалмутыш-
кыжат як тун ой кэрышталтын: Лэнин корно дэ-
нэ капитализм шотым чотрак тошкэн кайэн, сот-
сиализм шот сэнгыманкэ шукташ.

III. Калык озанлык вийан дымэ вич ийаш план.

Калык озанлык кушмо вич ийаш план шотыш-
то кум йэн докладым ыштыш: Рыков йолташ
(Совнарком дэн СТО прэдсэдачыл), Кржижанов-
ский йолташ (Госплан прэдсэдачыл), адак Куй-
бышев йолташ (ВСНХ прэдсэдачыл). Ты доклад-
влак почэш лукмо пунчалмут каласымэ сэмын ты
вич ий көргыштө пэш күго молэмман-влак лий-
паш. Тышан ту шотым рят дэнэ ончэн налына.

Кунам калык озанлык ончык найэн кэртэш?

Озанлыкын докотшым кочкын пытарэн шогал-
тэш гын, тудо вара сэмын пэманш, пыташ тунгә-

лэл. Шуко жапынкэн тыгэ лийын шога гын, озанлык йалтак кочкып пытаралтэш, тудын олмыжо вэлэ кийэн кодэш. „Войэннэ коммунизм“ жапыштэ, элнам контр-рэволүтсий дэч аралымэ готым, мэ озанлыкнам сайын опчэн ышна кэрт. Сандэнэ тунам озанлыкна шолдыргэн шогыш. Тупам пого погышаш нэргэн, озанлыкым шарышаш нэргэн шонашат ыш лий; тушман ваштарэн илаш колаш крэдалалтэ.

Адак озанлыкын можо уло, тудын дэнэ гына плэт гын, мут гыч, пужлышо станым уэмдэт, топтэмшэ плуг, тырма олмэш у плугым, у тырмам налат,—озанлык кушкын, шарлэн ок кэрт. Тугай озанлык ик вэрыштэ топкэштмэ ганьэ лийэш.

Озанлык пашам тыгэ ыштэна ильэ гын, мэмнам буржуазий куштулгын пиктэн пүштэш ильэ. Тудым мэ шкэ сэнгаш төчэна вэт. Буржуазийым сэнгаш пй гыч пйын шкэнан озанлыкнам шарыдэ она кэрт. Тэвэ сандэнэ мыланна озанлык докот дэнэ фабрик-завотым да монь олмыктэн шогаш гына ок күл, тудым күгэмдэн, шарэн шогаш күлэш. Мэ озанлык докотым кочкып пытарэн она кэрт. Ий гыч ийын докотын шуқырак ужашыжым калык озанлык ыштымашкэ пыштэн шогыдэ она кэрт. Озанлыкым шараш кайышэ докот рушла „капитальные вложения“ манылтэш, марлажэ „түн пыштымаш“ манаш лийэш. Түн пыштымаш моннарэ шуқырак, калык озанлык тунарэ вашкэрак күшкэш, эл пойанлык күгэмэш, илын сайэмэш.

Налык озанлыкыш да промыслэнносыш пыштымэ докот кузэ нушкэш?

Эртышэ вич ий (1923/24—1927/28) көргыштө калык озанлыкыш 26 миллиардат пэлэ тэнгаш мал пыпталтэ. Тыдэ шагал огыл. Тыгэ, тўн пыштыманым кугын ыштымэ дэнэ гына мэ шолдыргэн пытыпэ озанлыкнам төрлэтышнэ, тулэч ончылкат колтышна. Шушаш вич ий көргыштө (1928/29—1932/33 ийлаштэ) тулэчат кугырак пышташ чотлалтэш—64,6 миллиард тэнгэшкэ шукталтэни. Тыдэ кодшо вич ий көргыштө пыштымэ лэч 2 кана лэчат нукурак. Путуракшым промыслэнносыш нуко пыпталтэни. Кодшо вич ий көргыштө промыслэнносыш 4,4 миллиард тэнгэ пыпталтэш ильэ, шушаш вич ий көргыштө 16,4 миллиардым пышташ ончыкталтын. Промыслэнносыш пыштымэ окса ты вич ий көргыштө 4 кана шукэмэш. Йал озанлыкыш кодшо вич ий көргыштө 15 миллиард тэнгэ пыпталтын ильэ, кизыт 23,2 миллиард тэнгэ пыпталтэш—адак гынат тўн пыштыманш нуко кутэмэн.

Корно пашаш да элэктричэслымэ пашаш окса кузэ пышталтэш?

Промыслэннос дэнэ йал озанлык күшмөнтгө корно пашат кушкан тийыш. Тўрлө таварым ик вэр гыч вэс вэрыш кондынтманш пэш шукэмэш. Сапдэнэ корно пашашкат окса нуко пыпталтманш. Кодшо вич ий көргыштө корно пашаш 2,7 миллиард тэнгэ пыпталтын ильэ, шушаш вич ий

кӱргыштӧ 10 миллиард тӧнгӧ пынталтпаш—тӱн пыштымаш 4 кана артыралтӧш (шукӧмӧш).

Кодшо вич ийыштӧ элӧктричӧслымӧ пашалан ик миллиард нарӧ (0,9 мльд. т.) пынталтын, кпзыт 3,1 миллиардыш шукталтӧш, 3 кана лӧчат шукырак артыралтӧш.

Эл пойанлык нузӧ кушкаш тӱнӧлӧш?

Кизыт ойлымына сӧмын ыштымӧ дӧнӧ эл пойанлык 2 кана нарӧ кӱгӧмӧш. 1927/28 ийыштӧ элнан тӱн вундышт-влак 70 миллиард тӧнгӧ ильыч. 1932/33 ийыштӧ ты тӱн вундо-влак 128 миллиардыш шуыт—82% кушкыт. Промышлӧнносын тӱн вундышт-влак тӱлӧчат вашкӧрак кушкыт: 1927/28 ийыштӧ 9,2 миллиард ильыч, шушаш вич ий пытыманӧш 23,1 миллиард тӧнгӧшкӧ шуыт—коктытат пӧлӧ кана кушкыт. Элӧктричӧслымӧ пашан тӱн вундышт-влак 5 кана кӱгӧмыт—1 миллиард тӧнгӧ гыч 5 миллиардыш шуыт. Чойын корно пашан вундышт-влак 10 миллиард гыч 17 миллиард тӧнгӧш шуыт—70 просӧн кушкыт. Йал озанлыкынат тӱн вундышт-влак пӧш талын кушкыт—28,7 миллиард тӧнгӧ гыч 38,9 миллиард тӧнгӧш шуыт—35 просӧн кушкыт.

Элыштӧ тавар моннарӧ ышталтӧш?

Калык озанлыкыш тынар оксам пыштӧна гын, паша лӧктыш пӧшак кӱгӧмӧш, чыла тавар шукӧмӧш.

1927/28 ийыштэ промыслэнносна 18,3 миллиард тэнгаш таварым нуа ильэ. Шушаш вич ийын пытартышэшыжэ, 1932/33 ийыштэ, промыслэннос 43,2 миллиард тэнгаш таварым нуа, кугыжан жап годсо лэч 3 кана шукырак лийэш. 1927/28 ийыштэ йал озанлык 16,6 миллиард тэнгаш таварым нуа ильэ, 1932/33 ийыштэ 25,8 миллиардыш шүэш—сөй (сар) лэч опсо лэч иктат пэлэ нарэ шукырак лийэш.

Чойын корно паша кок кана кугэмэш—88 миллиард тон-киломэтр гыч 163 миллиард тон-киломэтрыш шүэш.

Уло калык озанлыгыштэ ыштэн лукмо продуксий 1827/28 ийыштэ 24,4 миллиард тэнтэ ильэ, 1932/33 ийыштэ 49,7 миллиард тэнтэш шүэш, кок кана лэчат шукырак артыралтэш.

Элым индустрийандымаш кузэ ышталтэш?

Элнан кузэ индустрийаншашыжэ тышак ончыктымо сипр-влак гыч раш койыт. Сипр-влак ончыктат: шушаш 5 ий көргыштө уло калык озанлыкыш пыштымэ окса кодшо вич ийым ончымаштэ как кана кушкэш. Йал озанлыкыш пыштымэ иктат пэлылэчат утларак шукэмэш. Промыслэнносыш пыштымаш йал озанлык лэчат шукырак кушкэш, 4 кана артыралтэш. Йал озанлыкыш пыштымаш кодшо вич ий көргыштө пыштымэ дэнэ тагастарымаштэ 8,2 миллиард шукырак лийэш. Промыслэнносыш пыштымаш 12 миллиар артыралтэш. 1927/28 ийыштэ промысл-

лэнносын тун вундышт-влак йал озанлык вундо-
влакын кумышо ужашыжэ вэлэ ильыч гын, 1932/33
ийыштэ промыслэннос вундо йал озанлык вун-
дым поктэн шуаш тунгәлэш, тудын кок кумышо
ужашыжэ лийэш. Машина ыштымэ промысл-
лэнносыш пыштымаш тудлэчат вашкэрак кушкэш.
Ты промыслэнносыш пыштымаш окса уло про-
мыслэнносыш пыштымын 78 просәнжэ лийэш.
Тыгә ыштымэ почэш ты промыслэнносын про-
дуксийжат пэш шуко кушкэш, план почэш колтэн
шогымо промыслэнносын продуксийжэ (чылажэ)
1932/33 ийыштэ, 1927/28 ийым ончымаштэ, 2,8 ка-
на кугәмэш, машина ыштымэ промыслэнносышто
гын, 3,3 кана шукәмэш.

Шушаш вич ий коклаштэ йал озанлык пәш ку-
гын ончык төштәлтә, түгә гынат, промыслэннос
ты ийлаштэ түлэчат вийанрак ончык кайшаш.
Машина ыштымэ куго промыслэнносшым налат
гын, эшо шукырак талын кушшаш. Машина ыш-
тымэ промыслэнносын моло промыслэнносымат,
уло калык озанлыкымат вичтарән шогымо шотшо
кугәмэш. Тыдә пролэтариатын паша вич-
тарән шогымо куатшым кугәмда, тудлан
тыгыдә лэч тыгыдә крәстйан озанлыкым
куго пырля ыштымэ сөтсйализмыш
шукташ полша.

**Турлө промыслэннос посна-посна ончымаштэ кузэ
кушкэш?**

Промыслэнносын йужо ужашыжэ путуракат ку-
гын кушшаш. Тэвэ элэктричәсым налына. Элэк-

тричэс вий 5 миллиард киловат-час гыч 22 миллиард киловат-часыш шуэш. Шэм мэтал ыштыман чотыштат паша пэш шуко ончыко кайышаш. Чойын ыштыманш 3,5 миллион тонн гыч 10 миллион тонныш шуэш. Мландэ шүй лужманат пэш шуко кугэмшаш. Капиталист кугыжаныш-влак йэн вийым кочкын, йот эл гыч полыным налын 40 ийышкэн монарэ ыштэныт, тунарэ мэ вич ий көргышө ыштэн шуктыпэна. Мэ моло кугыжаныш гыч нимогай оксамат налмаш укэ вэт. Мландэ шүй лужмо 37 миллион тонн гыч 75 миллион тонныш шуэш. Машина ыштымэ промышлэнносын продуксийжэ 3,5 кана кугэмэш. Йал озанлык машина ыштымэ промышлэннос продуксий 4 кана кугэмэш. Сталинградыштэ да Уралыштэ трактор ыштымэ завод-влак ышталтыт, трийэрым да моло йал озанлык машинам ыштымэ завод Ростов на Донушто, моло вэрат ышталтэш. Трактор 3 тужэм олмэш 60 тужэм ышталташ тўгәләш. 1933/34 ийыштэ тракторым 100.000 утла лужташ шоналтэш. Тыдымат ушыш налдэ ок лий: кугыжан гоным мэмнан элыштэ трактор йалт ок ышталт ильэ, „мэмнан“ капиталистна-влак тракторым ыштэн моштэнак огыт ул. Ты вич ий көргышө Туркэстан-Сибир чойын корно ыштэн пытаралтэш. Ты корно пр мландым ылыжта, пәләд-машкэ шукта. Ты ийлаштэ Волго-Дон канал ышталт шуэш, Каспий тәнгыз Шэм тәнгыз дән ушалтэш. Кимий мландэ үйәнгдыш ыштыманш 40 кана шукэмэш, 1927/28 ийысә 175 тужэм тонн гыч 1932/33 ийыштэ 8 миллион тоныш шукталтэш.

Ты
ыш
кэш
тән
тыг
шш
мы
Уш
Т
онч
шот
шот
лән
вәл
мы
нар
вәл
Сот
аш
шу
шө
ми
ли
сш
лә
пл
мо
ку

Тыгэ ыштынаш план пэи шуко шонэн, чотлэн ышталтын. Сотсиализм ыштынаш пэи талын кушкэш. Калык озанлык тыгэ талын кушмаш тымар-тэн альэ лийынат огыл. Сотсиализм ыштынашын тыгэ талын кушмыжо мэмнан элнам капитализм шинча ончымо гыч утара. Сотсиализм кушмо сэмьн, эл аралымэ шот чоткыдэмме сэмьн ССР Ушэм туньамбэл рэволүтсийым чакэмдаш полша.

Туньамбэл экономик шотышто ССР Ушэм эн ончыл вэрим налын шогалэш. Чойын ыштымэ шотышто ССР Ушэм кизыт 6-шо вэрим налын шога, вич ий пытынаш годем кумышо вэрим налэш. Мэмнан дэч ончылтэн Гэрман дэнэ Амэрик вэлэ лийыт. Мландэ шуй дукмо шотышто визы-мышнэ вэр гыч нилымшэ вэрын шогалына: мэмнан ончылно Амэрик (САСШ), Англий да Гэрман вэлэ лийыт.

Сотсиализм ыштынаш талын кушмо дэнэ клас вий-влак кузэ молэмыт?

XVI партий конпэрэнсийыштэ йоплымö вич ий-аш планым пышыш пуртымо клас вий-влакым шуко молэмда. Калык озанлыкын сотсиалист ужа-шыжэ талынак кушкэш. Тудо ССР Ушэм экономикым шкэ сэмьнжэ виктараш тунгалэш. Капитализм шотын вийжэ шуко курлылтэш. Элнам сотсиально-экономик түсыжө йалт мэлэмэш (вэстүр-лэмэш). Клас вий кузэ молэмшашым вич ийаш план гыч раш палаш лийэш. Элын тун вундыжо могай калык лончыш монарэ цура, ту лончын куатшэ, вийжэ тунарэ кушкэш.

1927/28 ийыштэ элын тўнҥ вундыжо сотсиализм ужалш дән частнэ (крэстйанат тыпикэ пура) ужалшлан лош шэлылт пуалтэш ильэ. Вич ий гыч эл вундын кум чэрыкшэ ($\frac{3}{4}$) сотсиализм ужалшлан кайа. 1927/28 ийыштэ эл вундын 52,7 просэнжэ кугыжаныш дән копэратив ужалшыштэ ильэ (частнэ ужалшыштэ—42,7%). 1932/33 ийыштэ ты шот пэш чот молэмэш: кугыжаныш дәнэ копэратив ужалшлан эл вундын 68,9 просэнжэ возэш,— частнылан улыжат 31,1% вэлэ вэрэштэш. Копэратив ужалш кизыт кугыжаныш ужалшым ончымаштэ куго вэрым налмаш укэ, түгэ гынат тудо кугыжаныш ужалш лэч талыирак кушкэш. Копэратив ужалшын тўнҥ вундышт-влак 1,7% гыч 5,3% шуыт.

Частнэ ужалшын тўнҥ вундыжо ты вич ий көргыштө 16,2 просэн, изэмэш 1927/28 ийысэ 47,3 просэн гыч 31,1 просэныш шуэш.

Сотсиализм ужалш ыштэн лукмо продуксий пэш чот кугэмэш. Промышлэнносышто сотсиализм ужалш 80 просэн гыч 92 просэныш шуэш, йал озанлыкыштэ—2 просэн гыч 15 просэныш шуэш, 7,5 кана кушкэш. Тыгыдэ сату ыштымэ шотышто сотсиализм ужалш 75 просэн гыч 91 просэныш шуэш.

Совхоз дән колхоз кушмаш.

Ты вич ий көргыштө совхоз дән колхоз пэш талын кушмаш улыт. Нуно почэш кодшо тыгыдэ йал озанлыкым молэмдаш шуко полшат. 1933 ийыштэ пырла ыштымэ ужалшыш 20 миллион чон ушалтэш. Чыла вўдымашын визымышэ ужалшы-

жэ совхоз дэн колхоз кидыштэ лийэш—26-27 миллион гектарыш шуэш; ту кокла гыч 5 миллионжо совхозын, 22 миллионжо колхозын лийэш. Тыгэ ыштымэ дэнэ совхоз дэн колхоз 1933 ийыштэ 84 миллион сәнтнәр (500 миллион пүт утла) киндым ужалаш луктын кәртит. Ту коклаштэ колхоз 50 миллион сәнтнәрым пушаш, совхоз 34 миллион сәнтнәрым.

Кулак 10 просән вәлэ гынат, уло ужалымэ киндын 30 просәнжым тудо ужала. Ты вич ий пытышалпәш ужалымэ киндын 40 просәнжым совхоз дәп колхоз ужалат. Тыдә пролэтар кугыжанышым шуко чоткыдәмда, кулак-влакын вийыштым изәмда, тунам нуно сәтсәиализм ужаш ваштарәш кизытсә гай пуй пурын кучәдал огыт кәрт.

Ләнин йолташын копәратсий планжэ кузэ шукталәш?

Вич ий пытартышпәш Ләнин йолташын копәратсий планжэ шуко ышталт шуэш. Колхоз продуксий ужаш 10 кана кугыран лийэш. 1927/28 ийыштэ колхоз продуксий ужаш 1 просән вәлэ пльэ гын, 1932/33 ийыштэ 11,4 просәныш шуэш. Копәратсийыш ушымо тыгыдә промысләннос ужаш 2,5 кана кугәмәш—19,4 просән гыч 53,8 просәныш шуэш. Тыгыдын сатулымо паша 60,2 просән гыч 78,9 просәныш шуэш.

Йал озанлык копәратсийыштэ крәстйан сурт шот 2 кана утла шукырак лийэш, 1927/28 ийысә 37,5 просән гыч 1932/33 ийыштэ 85 просәныш шуэш. Вәс түрлын шотлымаштэ 9,5 миллион озан-

лык гыч 23,6 миллион озанлыкыш шуэш. Потрэ-
бичыл копэратсийын члэнышт-влак олаштэ 8,7
милльон йэн гыч 16,5 миллионыш шуыт, кек
кана кугэмэш. Йалыштэ потрэбичыл капэратсий
члэн шот тудлэчат шукырак кушпаш—13,9 милль
йон пайшик гыч 31,8 миллион лийэш.

Пашазэ дэн крэстйан докот кузэ кушкэш?

Калык докот ий гыч пйын 12 просэн лэч ша-
гал ок куш. Түгэ кушкын вич ий пытымэшкэ
2 кана кугэмэш—1927/28 нйысэ 24,4 миллиард
тэнтэ гыч 1932/33 пйыштэ 49,7 миллиард тэнтэш
шуэш. Тыдэ кугыжан годсо калык докот лэч 4 ка-
на талыпрак кушкэш, вэшкэ кушмо шотышто чы-
ла буржуазий элымат эрта.

Промышлэнносысо пашазэ пашадар вич пй
тэммэшкэ 71 просэн кугэмэш. Калык озанлык до-
котшын пашазэ класлан кайымэ ужашыжэ йатыр
күзэ—32,1 просэн гыч 37 просэныш шуэш. Тыдэ
пашазэ класын вэржым кугэмда, тудын паша вик-
тарэн шогымо шотшым вийагда. Тыдэ пролэтар
диктатур чотгыдэмдымаш пашан тун шотшо
лийэш.

Мландэ паша дэн илышэ калыкынат докотшо
шуко кушкэш. Индустрий пашам вэшкэрак ончык
колтымо дэнэ, промышлэнносын вэржым кугэм-
дымэ дэнэ мландэ паша ыштышын докот ужашы-
жэ уло докотым ончымаштэ 39,8 просэн гыч
42,5 просэныш вола. Түгэ гынат, докот шотшо
йатыр күзэ. Вич ий пытышаш годым мландэ па-
ша ыштышын докотшо 67 просэныш шуэш.

Тыдын дэн пырлыа кугыжанышын свободный бүүджэтшат кушкэш. Вич ий көргыштө бүүджэт 19 мильйард гыч 51 мильйардын шуэш—166,7 просэн кушкэш. 1932/33 ийыштэ бүүджэт калык докотын 30,9 просэнжэ лийэш, 1927/28 ийыштэ 15,9 просэн вэлэ ильэ. Калык докот кушкэш. Калык докотым ончымаштэ бүүджэт утур-утур кугырак вэрым налын шогаш тўнгэлэш. Тыдэ калык озанлык утур-утур вийаншашым ончыкта.

Бүүджэт кушкэш. Вич ийаш план почэш калык озанлыкыш оксам нил кана (393%) шуқырак пышташ шоналтэш, культур папалан кодшо вич ийым ончымаштэ кум кана (276%) шуқырак оксам пыштышаш.

„Капиталист элым поктэн шуын, нуным эртэн кайэна“ манмэ Лэнин мутым вич ийаш план кузэ шукта?

Вич ийаш план Лэннын „капиталист элым экономик дэн тэчник шотышто поктэн шуын, нуным эртэн кайэна“ манмэ мутшым шукта, укэ? Мэмнан калык озанлыкна кушмым капиталист эл озанлык кушмо дэнэ тағастарэт гын, вич ийаш планын ты тўн папа корно дэнэ кайымыжэ рап койэш.

Мэмнан элна капиталист-влак вуйлатымэ гоным кузэ кушкын шогыш?

Ончылтэн Кугыжан Российыштэ папа кузэ кайэна шогымым ончалына. Рэволүтсий дэч ончылтэн

Российыштэ промыслэннос продуксий кокла чот дэн ий йэда 3 просэн кушкын шогэн, йужо годым тулэчат шагалрак кушкын. Сай ий годым промыслэннос продуксий 5 просэн кушкын, пэш сай ий годым 8 просэн. Тунам Российыштэ пашадар пэш иээ ильэ, сандэнэ моло кугыжаныш гыч шуко капитал тышак ышталш кондалтэш ильэ. Тыгэ ильэ гынат, промыслэннос продуксий пэш шагал кушкын шогыш.

Мэмнан калык озанлыкна Амэрикуын лэчат талырак кушкэш.

Муглан Амэрикум (Сойэдиньон Штатым) налына. Тушто калык озанлык моло кугыжаныш озанлыкым ончымапштэ эн талын кушкэш. Тушто лу ий көргыштө (1890—1900) промыслэннос продуксий 4 просэн кушкын. 1880—1890 ийлапштэ 4,9 просэн кушкын, 1860—1870 ийлапштэ 5,8 просэн кушкын. Эн талынжэ 70—80 ий ожно кушкын, тунам 8,7 просэныш шуын.

Вич ийаш план почэш мэмнан озанлыкна Амэрику озанлык лэч шуко талынрак кушшаш, тыгэ кушмо альэ историйыштат лийын огыл. Кокла чот дэнэ мэмнан промыслэннос продуксий кушмаш 20—22 просэныш шуэш! Пролэтар кугыжаныш капиталист кугыжаныш ончымапштэ озанлыкым шараш сайрак, пайдалырак, сандэнэ мэмнан озанлыкна тыгэ талын кушкын кэртэш. Тэвэ ты шотым буржуйын учоныйышт-влак (кугын тунэмшышт) нигузэат умлэн налын

огыт шукто. Социализм озанлык тыгэ талын куш-
каш тунгалаш манмылан нуно огыт ишанэ, ты кор-
нэшда йомыда малдат.

**Буржуазий учоный-влак огыт умло: кузэ тугэ паша-
зэ-влак капиталист лэч посна элым вашкэ ончык
колтэн кэртыт.**

Буржуазийын пэш куго учоныйжо Гринэвитский
1918—1919 ийыштак тыгэ ойлыш: моло кугыжа-
ныш капитал лэч посна мэмнан промышлэнносна
кушкын ок кэрт, маньэ. Мландэ шуй лукмо, чой-
ын ыштымэ планым тудо мэмнан кизытсэ план
лэч йатыр изэ ыштэн. Тугэ гынат, тудо „йот эл
капитал лэч посна ты планым шукташ ок лий,
манын шонэн. Тудын чотлымаштэ мэмнан про-
мышлэнносныш 15—20 миллиард тэнтэ шортньо
оксам пышташ күүлэш. Тудо мэмнан эл корышты
иктаж 4—5 миллиард тэнтэм вэлэ муаш лийэш
манын, 12—15 миллиард тэнтэжым моло эл гыч
кондаш күүлэш шонэн. Гринэвитскийын планжэ
илышыш пурталтэш ильэ гын, мэмнан элна пэш
йорлэштэш ильэ, адак йот эл капиталист-влак
шинчам ончымашкэ шуэш ильэ.

Бндэ, рэволүтсий лэч вара 10 ий эртымөнгө,
буржуазий учоный-влак кайык овда (попугай)
ганьэ 1918 ийыштэ Гринэвэтсий каласымэ мутым
ойдыштыт.

**„План пэш кугэмдэн ышталтын“ манэш буржуазий
пропэсыр Никитинский.**

1927 ийыштэ Никитинский пропэсыр вич ийаши план нэргэн тыгэ сэрэн: „план пэш кугэмдэн ышталтын. Молан вашкэ кушшаш нэргэн ойлымыжо йонгылыш. Гдаг тылэч изырак күлэш“... Никитинский шонымыда промышлэннослан кизыт кучылтмо оксан пайдажым иктаж 3-по вич ийгыч ижэ ужаш лийэш.

„План сайын шонэн ышталтын огыл“ маныт Вайнштэйн дэн Дзээн.

Вайнштэйн пропэсырат тугак сэрэн. „Планын пэш пушкудо вэржэ вашкэ кушшан ыштымаш-тэ, план ыштэн шуктышаш ганьэ огыл“, манэш. Дзээн экономистшэ ваштылал сэра: 1900—1922 ийыштэ Россий калык докот дэн продуксий пэш талын кушкын. Тугэ гынат, тунамат кизытсэ план лэч шагалрак кушкын. Тугэ лиймөнгө, кузэ ты планын сайын шонэн ышталтын манаш лийэш“, ыштылэш.

„Планын экшыкшэ пашадарым кугын ончыктымаш-тэ“ манэш Базаров.

Эшо ик экономистын, Базаровын, мутшым каласэна. Тудо шкэнжым марсиетлан чотлэн толаша. Тудат „тыгэ пэш вашкэ кушшан планын ыштан ок йөрө“ малда. Моло коклаштэ ты шотымат ойла: „кизыт мэмнан пашадар 1913 ийысэ

лэчат кугырак, сандэнэ кизыт пого погымаш
1913 ийысэ лэч изырак“ малда.

Пурлаш тайнышэ-влакат буржуазий учоный-влак кышам покшат.

Партийыштэ пурлашкэ тайнышэ-влакат „вич
ийаш план пэш кугын ышталтын“ манын шонат.
Нунат планым изэмдынэшт. Путуракшым нуно ма-
шина ыштымэ куго промышлэннос кушмым изэм-
дынэшт. Ончэт гын, ты промышлэннос моло про-
мышлэнносымат, уло калык озанлыкымат шүкэн
шога. Пурлаш тайнышэ-влак тыгэ шонат: трак-
тырым, плугым, моло түрлө машинамаат ыштышэ
нэлэ промышлэнносым пзынрак шарэн ситса,
посто, кэлл да монь ыштымэ куштулго промыш-
лэнносым шукурак шарэна гын, а түрлө машинам
йот эл-влак гыч кондэна гын—озанлыкнам вашкэ-
рак нөлтэна, пайдам шукурак ужына, малдат.

Капиталист-влак машиннаштым альэ мландэ үй-
аңдышыштым мыланна ужалыдымаш лийыт гын,
мом ыштыман вара? Тунам фабрик-завотым, млан-
дэ үйаңдымым чарнаш мо? Тугэ ыштымым капи-
талист-влак нэш вучатла. Тунам мэмнам вашкэ
шиктэн налыт ильэ.

Партий нигунамаат ты корно дэн огэш кайэ.
Пурлаш тайнышэ-влак пролэтар диктатурым им-
периалист-влак кид йымакэ шүкәт, тыдым нуно
шкэ огытат шиж. Пурла-влак капиталист дэнэ
кулак ойыштым огыт кудалтэ гын, нунын вашта-
рәш партий пәш чот күчэдалаш пижәш.

Кө чын корно дэн кайа? Көн вэлыштэ илыш?

Тыгэ талын кушкаш чынак лийэш вара, илыш мом ончыкта?—манын йодшо лийын кэртэш. Ты йодышлан илыш пэш сай вашмутым пуа. Ты кодшо пйлаштэ озанлык кузэ кушкын толмым ончалына. Госплан чотлымо сэмын промышлэннос продуксий 1927/28 ийыштэ 17 просэн кушпаш ильэ, ту лэч варасэ ий-влаклан 12 просэн, 9 просэн, 8 просэн. Тыгэ чотым ыштымэ годым чыла буржуазий пропэсыр-влак ик йўкын кичкырышт: йал озанлык кушмым тынарэ вашкыкташ ок лий, тудо зийанлэ лийэш, маньыч. Мо лийэ вара? Буржуазий экономист ыштэн шукташ ок лий манмэ сипр-влакым йатыр эртэн кайышна. Ту сипр-влакым гына огыл, Госплан чотлымо сипрат йатыр изэш тольо.

Изыш сипрым тангастарэн ончэна.

1926/27 ийыштэ 17 просэн кушкэш манын чотлалтын ильэ, 19 просэн кушко. 1926/27 ийыштэ 12 просэн олмэш кок капа кугырак кушко, 23 просэныш шуо. 1928/29 ийлан Госплан 9 просэн кушмым чотлэн ильэ, 20 просэн лэчат шукырак кушко. Госплан ий гыч ийын йоңылэш толын, тудо чыла изын чотлэн. Тугэ, Госплан буржуазий учоний-влак ваштарэш ойлаш вэрэштын огыл— илыш раш умландарэн шогэн. Тыдым ончыманштэ у план ышталт ок шу ала манын монь нимо аптранышаш укэ.

Вич ийаш план партий корным, Лэнин корным чоткыдэмда.

XVI партий конпэрэнсий вич ийаш план нэргэн кузэ шона?

XVI партий конпэрэнсийын пунчалмутшо вич ийаш план нэргэн тэвэ мом ойла. Эл индустрий-ангдымын тунжө, машина ыштымэ промышлэннос паша кэртмэ сэмын кугын шаралтэш. Ты наша ыштэн шукталтдэ огэш код.

Йалыштат, олаштат капитализм гыч кодшо шотым пытарэн социализм шотым кугэмдэна. Пашам пырлыа ыштымэ шотым кугэмдэн, шкэт-посна ылышэ йорло дэн кокла крестйан озанлыклан кулак ваштарэш кучэдалашыжэ лиймэ тангыт полшэң, шуко миллион шэмэр крестйаным социализм ыштымашкэ ушэна. Кизыт йал озанлык пэш шэнгэлан кодын, тудо промышлэннослан чыла кўлэшым пуэн ок шукто, адак кушкын шогышо оласэ калыклан киндым ок ситарэ. Чыла ты ситыдымаш вич ий көргыштө пытышаш.

Пашазэ клас дэн шэмэр крестйанын ылышышт шуко сайлана, нуно шкэшт культурангыт.

Пашазын паша виктарэн шогымо шотшо кушкэш. Пашазэ дэн крестйан кокла кыл культурмогырымат, ыштымаш могырымат, моло могырымат чот кушкэш.

Пролэтар диктатур экономик шотыштат, политик шотыштат четкыдэмэш, эл көргысө буржуазий ваштарэшат, туньямбэл буржуазий ваштарэшат кучэдалашыжэ каньылэ лийэш.

Кугыжан годым индыралт ылышэ тыгыдэ калык рэспублик, облас, район да монь йал озан-

лык шотыштат, культур шотыштат шуко нөлтыт.
Эл аралымэ шот чоткыдэмэш.

Лэнинын „капиталист эл-влакым поктэн шуын нуным эртэн кайаш“ манмэ лозунгшо плышыш кугын пураш тўнгалэш.

Вич ийаш планым илышыш пуртымо корнышто пэш шуко йёсылык уло.

XVI партий конпэрэнсий вич ийаш планым „сотсиализмыш кумдан кайымэ програм“ манын. Ты планым илышыш пуртымо корнышто пэш шуко йёсылык уло. Мэмнан элна тэчник дэнэ экономик шотышто почэш кодын, тыгыдэ лэч тыгыдэ крэстйан озанлыкым коллэктивыш ушэн молэмдаш (вэсэмдаш) куштулго огыл, уло тўнбамбэллэн ик мэмнан эл гына сотсиалист эл, адак тудо йыр могырым капиталист тушман дэн авыралтын,—чыла тыдэ вич ийаш планым илышыш пуртымо пашам нэлэмда. Сотсиализм шот эрэ кушкэш. Капиталист-влак вуйдымо пормыла пролэтарнат ваштарэш кучэдалыт. Клас кучэдалмаш кушкэш. Тыдат пашам нэлэмда.

План шкэ сэмьнжэ ышталт шуэш манаш оклий. Планым мучкыжо шуктышаш вэрч XVI партий конэрэнсий пунчалыштэ каласымэ. Тэвэ тыгай паша-влакым ышташ күлэш. Промышлэннос шотышто продуктын ыштымэ акшым 35 просэн волташ күлэш, пёртым, завод оралтым да монь ыштымаш шотышто 50 просэн волтыман. Паша промышлэнносышто 110 просэн кугэмшаш, шурно

лэктыш 35 просэн, ана йырангым 22 просэн шарыман. Папа ыштымэ годым йара кошмаш дэнэ папам алдий-гулдий ыштымэ ваштарэш пэш чот кучэдалаш пижшан. Папа дисциплиным чоткыдэмдыман, чыла папамат моштэн „рационализатсий“ манмэ шот дэн ыштыман. Папазэ клас коклагыч у спэциалист-влакым шуқырак туныктэн лукшаш. Калык озанлыкыштэ план шотым да папам виктарэн шогымо шотым чоткыдэмдыман.

Вич ийаш планым шукта ч папазэ класлан пэш шуко тыршаш, вийым, моштымашым пышташ күлэш. Сотсиализм ыштымэ корнышто, адак манына, йёсылкыш шуко, сандэнэ тыгыдэ буржуазий тўшкә коклаштэ тынгә-тунгә тайнылшә - влакат лийэдат. Ты тайнылмаш-влак папазэ класын йужо тўшкәшкыжәт логал кодэш. Йужо годым ты шот партий ратышкәт пурәда. Партийын пушкудо чләнышт-влакын кулак дән нәпман ваштарэш сотсиализм шот кучэдалашым шарымышт ок шу, нойаш, лүдәш тўнәлыт, сотсиализм индустрийым ончык вашкә шўкымө ваштарэш лийыт. Пурла-влак сотсиализм ыштымантә Ләнин корно гыч корангыч. Тыгә нуно пролэтариатын клас папажым лүшкәмдат. Пурла-влак Ләнин корно гыч корангыш дәнэ вич ийаш планым ылышыш пуртымо папам пужән кәртыт. Пурла-влак ты шотышто куго лүдмәшым кондат. Ко партийым Ләнин корно гыч корандаш төчә, тудын ваштарэш пэш чот кучэдалаш күлэш. Эн ончылтәнак йалт опортунист пурла-влак ваштарэш да нуным пүтүрән шогышмо-влак ваштарэш кучэдалаш пижман.

Чыла тайнымаш дэнат тыгэ чот кучэдалдэ сотениализм папаш ышташ ок лий, вич ийаш план ышталт ок шу. XVI партий конпэрэнсий тыгэ маньэ: „Чыла шэмэр калык, путуракшым папашэ клас, папалан пэш талың, кожмакын пижэш гын вэлэ ты вич ийаш планым ыштэн шукташ лийэш“. XVI партий конпэрэнсий манмыла „сотениализм ыштымашкэ да калык озанлык папаш виктарымашкэ шуко лэч шуко папашэ калыкым шогалтэт гын, сотениалист тангасымашым да самокритикым бюрократизм вапштарэш ўлычын шарэт гын ижэ вич ийаш планым мучкыжо шукташ лийэш“.

IV. Йал озанлык нөлтымө корно дэнэ кокла крэстйанлан налог куштулэмдымэ.

XVI партий конпэрэнсийышнтэ кокымшо папа „Йал озанлык нөлтымө корно дэнэ кокла крэстйанлан налог куштулэмдымэ“ нэргэн лончылалтэ. Ты нэргэн докладым ССР Ушэм ЦИК вуйлатышэ Калинин йолташ ыштыш. Йал озанлык нөлтымө корным уло калык озанлык вийандымэ вич ийаш план ончыкта гынат, йал озанлыкын мэмнан эллан пэш куго күлэшыжым ушыш налын, ты нэргэн посна кутуралтэ.

Капитализм годым йал озанлык могай корно дэн вийанг кайа? Нужна дэн кокла крэстйан-влак йал озанлыкым капитализм корно дэн вийангдаш тыршат мо?

Пролетар диктатур годым йал озанлык кузэ вийангэш, кузэ вийангшашан? Кушко, могай корно дэн тудо вийангаш тунгалэш? Ты паша нужна дэн кокла крэстйан-влаклан пэш куго паша.

Капитализм годым, Окчабр рэволутсий дэч ончыч, йал озанлык кузэ вийанг тольо? Тэвэ кузэ: капитализм йал гыч пытаргыш пужвудым чыпчыктарэн налэдэн. Капитализм годым шуко миллионан йал калык нужнагаш, колаш кодын. Капитализм годым помэшик дэн кулак озанлык вэлэ нэлэдын.

Нужна, тыгыдэ крэстйан кузэ илыш? Тэвэ кузэ: мландэ пэш шагал ильэ, тунам тыгат ойлат ильэ: „крэстйанын чывэ колташат вэржэ укэ“. Нужнан имныжэ, плугшо укэ ильэ, аныкшат ситэн огыл, вүдэш урлукшат ситэн огыл. Адак кугыжан налогшо чаманыдэ пизырэн. Нужна-влак йужышт кулак дэн помэшик кидыш үмүр мучко орланаш вэрэштыныт, йужышт, шкэ мландыштым кудалтэн, пашадар кычалаш олаш кайэдэныт. Кокла крэстйанжэ кузэ илэн вара? Кокла крэстйанланат илаш пэш куштулго огыл ильэ. Шурно ыш шочгын, альэ иктаж могай зийан толын пэрныш гын, кокла озанлык үлкө волэн кайа ильэ. Мучаш дэн мучашым пыкшэ-пыкшэ шуйэн шогышо кокла крэстйан озанлык шаланалт пытэн шогэн. Кокла крэстйанын шугыжо нужнаш савырнэн. Йужышт,

тыгайышт пәш шагал лийын, чын дәнәт, шойак дәнәт вийангыныт гын, кулак чотыш савырнәныт, шкә пошикудыштым орландарән шкә ылышыштым сайәмдәныт. Капитализм гоным крәстйан озанлык-лан пәләдаш ок лий. Йужо посна озанлык-влак вәлә вәс йәнг пүжвүд дән, вәсым пизырән пәләд кәртыт. Капитализм гоным крәстйан-влак кок иктә-вәсыштлан ваштарәш шогышо түшкәлән шәлыл-тыт: ик түшкәжә—йәнг пизырән ылышә кулак дән помәшик, вәс түшкәжә— йәнг кидәш пизырәлтшә нужна-влак. Кокла крәстйанат ты шәлылтманш гыч утлән огыл. Тудо „мушкылтын,“кок ужашлан шәлылт шогән: куго ужашыжә эркын-эркын шала-нән, нужна чотыш пурән, изә ужашыжә—капита-лист түшкәш савырнән, кулак лийын. Крәстйанын түн калыкшә тыгә йорләшт мийыманш жап пәш йосә жап лийын. Тыгә капитализм гоным ильә. Капитализм гоным крәстйанлан моло корно укә.

Пролэтар рэволүтсий йал озанлык вийангмә корным түнжө гычак вашталтыш.

Окчәбр рэволүтсий крәстйан ылышыш пәш шу-ко вашталтышым пуртыш. Тудо мландым ик по-мәшик дәч гына ыш нал, кулак дәчат уто млан-дә налылтә. Ты налмә мландә нужна дән кокла крәстйанлан пуалтә.

Рэволүтсий помәшикым пытарыш, поктән кол-тыш, кулакым рончыш. Куго помәшик дән кулак мландым пытарән, рэволүтсий крәстйан калыкын мландыжым кугәмдыш. Тыгә крәстйан озанлык

төрлымаш лийэ. Рэволүтсий дэч ончыч 80 просэн
нужна дэн кокла крэстйан 60 просэн мландым
вэлэ кучат ильэ, а кулак-влак улыжо 20 просэн
ильыч гынат, мландым, шкэшт дэн тагастарымаш-
тэ, кок кана шуко кучат ильэ. Нунып кучымо
мландышт чыла кучымо мландып 40 просэныш-
кыжэ шуын шогэн. Кизыт нуно 4 просэн вэлэ
улыт, мландым чылажэ 5 просэнат пэлэ вэлэ ку-
чат. Нужна дэн кокла крэстйан 96 просэн чотлал-
тыт, мландым 94 просэнат пэлым кучат.

**Совэт влас кулак-влакым могай корно дэнэ йөршэш
пытара.**

Рэволүтсий помэшик-влакым икканаштэ йөр-
шэш пытарыш гын, кулак-влак альэ улыт, илат,
нунын дэн паша йөсырэк. Помэшикым пытарап,
поктэн колташ пэш йөсак огыл ильэ. Кулак пы-
тарымэ паша тудын лэч ала монар кана йөсө.

Нужна-влакын шукыштын альэ имныштат,
плугыштат, моло түрлө йал озанлык машина дэн
тарман (курал) укэ да, нуно шкэт-посна илэн
мландыштым ыштэн огыт кэрт. Нужналан млан-
дыжым ышташ оксала альэ ыштэп пумылан имнь-
ым, тарманым налаш кулак дэк кайаш вэрэштэш.
Тыгэ нужна адак кулак кид йымак пураш түнгә-
лэш. Крэстйан коклаштэ түшкәләп шэлылтмаш
адак уэш түнгәлэш. Кулак угыч вуйым нөлтә,
кушкэш.

Нужна дэн кокла крэстйан йорлэштын ынышт
йом манын, мом ыштыман вара? У кулак ынжэ

шоч манын мом ышташ күлэш? Чыла ты йодмашлан партийын да Ленинын мутыштыштыжо пэш раш вашмутым муаш лийэш. Йодмашлан раш вашмутым XVI партий конпэрэнсий пуо.

Нужна дэн кокла крэстйанлан полнышаш вэрч, партий дэн совет влас чыла күлэшым ыштат. Тэвэ ик мландым натспонализангдымэ (пойан дэч шупшыш налмэ) гына кулаклан пэш чот кушкаш вэрым ок пу. Мэмнан чыла мландэ кугыжаныш кидыштэ. Мландым иктат ужалэн, налын ок кэрт. Ик тыдат кулак кушмым авыра. Тудо мландым налэдэн, у помэшик лийын ок кэрт. Чыла корно тудлан тыштэ пэтыралтын. Мландым арэндыш пумаш-налмаш мэмнан күлэш сэмын изэмдалтын, тыдым совет влас чот эскэра, чот төрлэтэн мийа. Ты тат кулак сэнгэн кэрдымэ савар (кульма) шога. Пашазэ вийым, батракым, нужнам тарлымаш да тудлан паша ыштыктымаш пэш чот эскэралтэш, тудым совет влас төрлэтэн шога. Ты могырымат кулаклан кушкаш авыртыш уло. Пролэтар кугыжаныш нужна-кокла крэстйанлан йал озанлык конэратсий коч, йал озанлык кредит коч да монь пэш куго полышым пуэн шогымыж дэн кулакын пойаш толанымыжэ йөршэш күрылт шога. Налог дэч нужна утаралтын. Кокла крэстйанлан, кугыжа жап дэн тагастарымаштэ, налог йатыр изэмдалтын. Мэмнан налог кулакын кушмыжым түрлынэт чараклэн мийышаш манын ышталтэш. Садлан кулаклан налогым йэшарэн пышталтэш, тэвэ „индивидуальнэ обложэньэ“ шот дэн да монь тудын дэч налог налылтэш. Сатулымо пашам кулак кид

гыч мэмнан чот кувшо копэратейна шупшын налын.

Тугэ гынат, кулакым йөршәш пытараи чыла ты йөн-влак огыт ситэ ильэ. Мэмнан кугыжаныш нужна дән кокла крәстйанлан пәш куго польшым пуэн шога, тугэ гынат мә чыла нужна-влаклан имным, плугым, тырмам да монь тачак налын пуэн она кэрт. Ты чотышто мом ышташ лиймым кугыжаныш чыла ышта. Тугэ гынат, кулакым йөршәш пытараи чыла тыдә гына ок ситэ. Мә чыла нужна-влаклан ик имнә дәнә пуэн кэртына ильэ гынат, чылаиктә, ик жап гыч нужнан йужо ужашыжә йорләштәш ильэ, кулак-влак вара адак пойаш түнәлыт ильэ. Адак, тыдыжат паллә вэт: имнә посна, тыгыдә озанлыклан пайдалә огыл. Посна, тыгыдә крәстйан озанлыкыштә имнә (моло йал озанлык тарманжат, эн чотшо шолдра тарманжә) шкәнжым шкә ок суло, шкә акшыматок пöрылтö. Тыгай изә озанлыкыштә имнә чыла гөдым ок ыштә. Тудо „шкә оажым кочкәш“ манмә мутлан гына кәлша. Тыгә илышым сайәмдымә корным мудыдымаш ганьә вэлә лийәш.

Колкоз дән совкоз нужнам кулак дәч утара.

Эн сай, эн ишанлә, эн пәнгыдә корно тыштә иктә гына. Корно пәш куштулго—крәстйан озанлыклан паша ушәмым ыштымаш, нужна-кокла озанлыклан колләктивыш ушнымаш, корно—комуныш, артәлыш ушнымаштә, пашам копэратсылымаштә. Тыдын дәч посна, совет влас совкозым

вийагдаш, уэш ышташ тўнғалэш, тушко батрак дән нужна озанлык шкә вийыштым пыштән кэрт-ыт. Контрактатейым кумдан шарымапат (вич ий мучашэш пырчан шурно 85 просән нарэ конт-рактатоватлалтиашан) нужна-кокла озанлык нөлтәш, тудым копэратеылаш полшаш тўнғалэш. Ты чо-тышто адак куго пашам машина-трактыр станса-влак ыштышашан улыт. Нуно крәстйан озанлы-лым уло йал дәнә, уло район дәнә копэратеылы-машкә намийат.

Нужна дән кокла крәстйан озанлыкым ушәмлы-мә корно—пәш чын корно, ту ик корно вэлә нуж-на дән кокла крәстйан озанлыкым нөлтән, кулак кид гыч утарән, тудын кушмыжым авырымә гына огыл, йөршэш пытара.

XVI партий конпэрәнсийын пунчалмутыштыжо Ләнин йолташын мутшо сэралтын; Ләнин йолташ викак сэрән: „крәстйан озанлык умбакыжат вийанг кэртәш гын, тудлан умбакыжат вончаш полшы-ман“. Тыгә, мә крәстйан озанлык вийангжә ма-нын шонәна гын, мә тудым умбакыжат вончаш полшән вэлә вийангдарән кэртына. Ты вончы-мыжо кушто вара? Умбакә вончымыжо тэвә кушто: „пәш шагал пайдан, пәш шөнгәлан кодшо тыгыдә, посна крәстйан озанлык эркын-эркын иктыш ушныжо, шолдра озанлы-кым ыштыжә“. (XVI партий конпэрәнсийын Калинин йолташ доклад почэш лукмо пунчалмут-шым ончо). Тыгә ындә XVI партий конпэрәнсий-ын пунчалмутшо мыланна паләмдыш: миллион крәстйан калыкым күчән коштмаш гыч, йорләншт-

маш гыч утарышэ корно тыштэ гына — шолдра, мэр мландэ озанлыкым ыштымаштэ, тыгыдэ, посна шинчышэ, пайдадымэ, шэнгэлан кодшо крэстйан озанлыкым вийан, шолдра озанлыкыш ушымаштэ. Ты корно—совхоз ыштымаш, нужна дэн кокла крэстйаным колкозыш ушымаш.

Ты корным мыланна Лэнин йолташ ончыктэн кодэн. Мэ тыдым ожно кумданак ыштэн ышна кэрт. Ындэ, промышлэнносым нөлтэн шындымөнгө, калык озанлыкым нөлтэн у пабрик-завотым пэш вийын ышташ тарванымөнгө, мэ йал озанлык нөлтэш, колхоз ышташ, нужна дэн кокла крэстйан озанлык нөлтэш машинам, трактырым, мландэ үйяңдышым, моло тарманымат ошсо дэч йатырак пуэн кэртына. Куго машина тэкик дэн ушэмлымэ шолдра озанлык нэгызэш шогалын, мэ куго лэч куго ошкыл дэнэ кулакым йөршэш пытараш, крэстйан калыкын тун, шэмэр түшкәжым социализм корно дэн нөлтэн нангайаш ошкылына.

XVI партий конпэрэнсий лач ты корным гына сайлэн (ойырэн) нальэ. Партий конпэрэнсий вич ийаш планым лончылэн налын пэнгыдэмдыш, мэ илышыштэ ты план почэш кайэна. Окчәбр годым,—войэниэ коммунизм жапыштэ пролэтар дэн крэстйан ушэм капиталист да помэшик ваштарэш шогалмэ коч пэнгыдэм шогыш. Варажым НЭП'ын пэрвой жаныштыжэ, озанлык нөлтымө жапыштэ, пролэтар дэн крэстйан ушэм эн чотшо сату вашталтымэ коч, „сатулымо“ коч пэнгыдэн шогыш.

Ындыжым НЭП'ын у жапшэ толын шуо; ты жа пыштэ пролэтар крэстйанын тўн ужашыш дэнэ ушэмьм у сэм (у пормо) коч пэнгьдэмдаш тўнг-әләш. Ты „смычкә“ папа кыл почэш, папа дэн полшымаш коч, йалым папа шот дэн копэратсылымә коч ышталтәш. Куго йал озанлык машина, трактыр, плуг да монь полшымо дән, колкоз, совкоз папам вийын шарән полшымо дән пролэтар „смычкын“ тошто йөнжымәт кудалтыдә, ты у нәгызәш шуко мпльйонан шәмәр крэстйан дән кучымо ушэмжым адак чотрак пэнгьдэмда.

Пурлаш тайнышә-влак „смычкын“ у сэмжым огыт умло.

Тугә гынат, ты йалым сотсиализм корно дәнә моләмдымаш чылаланак раш огыл. Йужыштлан ты корно ок кәлшә.

Паллә: XVI партий копэрәнсийын йалым сотсиализм корно дәнә моләмдән мийым ончыктымо, сотсиализм сәнән мийымым паләмдымә ваштарәш чыла капиталист әләмәнт-влак, чыла кулак-влак орән киньәләш тўнгәлыт. Ты пунчалмутым илышыш пурташ чот кучәдалаш вэрәштәш.

Мәмнан партий коклаштә пурлаш тайнышә-влак улыт. Нуно канынәшт, нуно сотсиализм капитализмым пытартыш вожишым шушшын лукташ сәнән мийымым вучалтышаш, чарышаш маньт. Әлыштына шәнтәлан кодшо шкәт-посна тыгыдә озанлык шуко, сандәнә капитализм вожат пытән огыл.

Пурлаш тайнышэ-влак капиталист элэмэнт-влак ваштарэш вишак кучэдалаш пижаш лўдыт. Нуно ончылно шогышо кучэдалмашын йёсылыкшө дэч лўдын пытэныт. Нуно клас кучэдалмашын талыш-нымыж дэч кораншаш вэрч чакнэн кулаклан вэрым пунэшт. Садлан нуно колхоз дэн совкозым вийын шарымаш ваштарэш улыт, кулакын вийжым изэмдымэ ваштарэш шогат. Нуно тэвэ мом ойлат: „кулак социализмыш кушшо“, „кокла крэстйанлан чарныдэ чакныдэ вэрым пуаш“, а чынжым манат гын, тудо кулак ончылно чарныдэ чакнымаш лийэш. Тыдэ Лэнин мут огыл, Лэнин туныктымо ваштарэш кайымэ лийэш.

Лэнин йолташ, кокла крэстйан ончылно чакнымэ нэргэн ойлымыж годым, пэройак лач кокла крэстйаным вэлэ ушыш налын, адак ту чакнымашыжлан тудо ик вэрым пуэн вэлэ ойлэн. Тудо кокла крэстйанлан коммунизм ыштымаштэ тарманым ойырэн пумо нэргэн ойлэн, коммунизм ыштымаш дэч шөрлымö нэргэн ойлэн огыл. Лэнин чакнымаш нэргэн ойлымыж годым, пролэтар диктатурым лүшкэмдымэ чакнымаш нэргэн ойлэн огыл, тудым пэнгыдэмдымэ нэргэн ойлэн. Пурлаш тайнышэ-влакшэ, кулак озанлыкым вийандаш күлэшак манын тыршатат, кокла крэстйан ончылно чакнымаш дэч эрэк кулак ончылно чакнымашыш мийэн пэрнат. Пурла вэлкэ чот шогышо Фрумкин йолташ тыгак ойлэн: „кулак озанлыклан ышташыжэ мыланна мэшатлымэ ок күл“. Ты мут буржуй шоньмашым ойлышо ик Кондратйэв экономист дэч ойыртышыжо нымат укэ. Тудо тыгэ ой-

лэн ильэ: „Йалын вийаг, пэнгьдэм толшо лончыж ваптарэш экономик чотышто күчэдалмаш йөршэш чарналтшэ“. Чынжым манаш гын, тыдэ пролэтар диктатурым шкэ нытарымэ кумда програм лийэш. Партийыштэ улшо пурлаш тайнышэ-влак тышак гына ышт чарнэ, „умбакэ“ кайышт.

Нуно, партий пуйто крестьяным „войэннэ-фэодальнэ жап годем гай пизыра“ манын партийым титаклэн, крестьян калыкым папшэзэ клас үмбак олталэн тараташ тўнғалыч.

Молан ошо-влак пурлаш тайнышэ-влаклан „шўмлэштылыт“.

Пурлаш тайнышэ-влакын партийым тыгэ осаллымыштым йот элласэ контр-рэволүтсонэр-влак тунамак ойлаш тўнғалыч. „Послэднийэ новости“ лўман ошгвардэйис газет ончыл стачйаштыжэ тыгэ сэрэн: „пурла“ идеологий (шонымаш рят) көргэм, вийаг шогымо, нэргэн толшо увэр—пэш сай увэр. Пурлаш тайнышэ-влакын тыгай шонымашышт тымартэн укэ ильат, нуно пэш пушкыдо улыт ильэ.“ Пурлаш тайнышэ-влак шкэ шонымаштым партий шонимо ваптарэш шындэнытат, садлан „Послэднийэ новости“ ошгвардэйис газет нуным пэш мокта.

„Послэднийэ новости“ газет ошгвардэйис-влаклан куанашышт пурлаш тайнышэ-влак нэргэн умбакыжэ тыгэ сэра: „Пролэтар диктатур дэн крестьян кокла „войэннэ-фэодальнэ рэжим“ годемсо гай лийэш. Ты сотсиализм ыштымаш „хан йозак“ шо-

тыш мийа“. Йужо пурлаш тайнышэ-влакын тўнг шо-
нымашышт тыганьэ манэш „Послэднийэ новости“
газет. Тыгэ пурлаш тайнышэ-влак, кумылышт
ошгвардэйис вэлкэ ок шушш гыпат, нунын кок-
лаштэ нуным моқтышо-влакым муыч. „Послэдпийэ
новостп“ газет, пурлаш тайнышэ-влакым моктэн
аралэн налын, нунылан адак ик ошкылым ышташ
ойым пуа; ты ошкылжо пуйто вара пурлаш тай-
нышэ-влакын шонымыштым мучашкак шукта. Ты
ошкыл тэвэ могай: „Войэннэ-феодальнэ рэжим“
пытарымэ кумда програм уло коммунист дик-
татур пы тарымэ програмышкэ савырна ильэ“,
манэш буржуазий газет.

Чыла ты наша пурлаш тайнышэ-влакын мутышт
гыч лэктэш. Тэвэ мом огыт умло пурлаш тайны-
шэ-влак. „Уло коммунист диктатурым пытарымэ“
да пролэтар диктатурым пытарымэ—тидэ пурлаш
тайнышэ-влакын партийым пэш осалын, мут ку-
чыдэ титаклымашышт гыч лэктэш.

**Молан пурлаш тайнышэ-влакын йал озанлык эркын
эрэ волэн толэш манын упшам шупшыштмышт пар-
тийым пэш осалын титаклымашэш чотлалтэш.**

„...Пурлаш тайнышэ-влак шкэ опортунист шо-
машыштым пуйто „йал озанлык эркын эрэ волэн
толэш“ манын шоныдэ ойлымышт дэн цэтырэн
мийат. Партий пуйто йонгылыш политикэ дэн
кайа да, садлан йал озанлык нөлтәлтмэ олмэш эр-
кын-эркын эрэ үлкө вола манын, нуно партийым
титаклат. Тидэ партийым чогыманш лийэш. „Йал

озанлык кушкэш гынат, тудын сайэммыжэ ончык кайа гынат“,—тыгэ манэш XVI партий конпэрэнсийын пунчалмутшо,—пурлаш тайнышэ-влак йал озанлык эркын эрэ волэн мийа манын нимо шоныдэ ойлыштыт. Партий конпэрэнсийын „Йал озанлык нолтымö дэнэ кокла крестйанлан налог куштулэмдымэ“ нэргэн лукмо пунчалмутыштыжо тыгэ каласалтын: „Озанлык нолтымö жап пытымаштэ нужна дэн кокла крестйан-влак шкэ мландыштым гына огыл, помэшик дэч да кулак дэч налын пумо мландыматыштышт“. Йал озанлык үлкө вола ильэ гын, нужна дэн кокла крестйан-влак Окчäбр рэволүтсий пумо мландым ыштэн огыт кэрт пльэ. Тыдэ гына мо? Тунам пунын тошто мландэшыштат шүк-шудо точын шинчэш ильэ. „Тыдын дэн пырльа,—манэш партий конфэрэнсийын пунчалмутшо,—нужна дэн кокла крестйан озанлыклан пана ыштымэ тарман пумаш кушко, адак озанлыкшат нөлтäläлтэ. Вольыкат ий йэда утур-утур шукэмэш. Мландэ вүдäш йал озанлык машинам пумо сар дэч ожсо жапым эртэн кайэн. Йал озанлык машинам 1928/29 пийыштэ пумаш сар дэч ожсо жапым кок кана утла эртэн.

Тэкник культур вүдäш крестйан пасуым минь-эрал үйяндыш дэн пэрвой кана үйяндälтэш. Трактыр рэволүтсий дэч ончыч крестйан озанлыкыштэ йөршэш укэ ильэ гын, ындэ ий гыч ийыш утур-утур шарла (1928—29 пийыштэ трактыр 36 түйжамыш шуэш). Шуко тэкник культурым рэволүтсий дэн ончыч помэшик-влак гына вүдэн

кэртыв ильэ гын, ындэ тудо крэстйан пасуэши пэн-гыдэм шинчын (мут гыч волбык ушмэн), кызит тэксник культур вүдымаш сар дэч ожсо жапым 60 просэн нарэ эртыш, “—тыгэ манэш пунчалмут. Ындэ йодына: тыгэ ындэ йал озанлык эркын эрэ вола манын ойлаш лийэш мо?—Вэкак ок лий. Кулак озанлык эркын эрэ вола манын гына ойлаш лийэш, вэт пролэтар диктатур кулак вэрч ок шоно. Тидэ тудын пашажэ огыл. Пролэтар диктатур нужна дэн кокла крэстйан вэрч вэлэ тырша. Кулак озанлык вэрч шорташ, ойгыраш кулак поч нулышо-влак вэлэ кэртыв. „Партий Ленинын ты лозунгышым ончыгыжат тайныдэ пурташ тўнгэлэш: нужналан энэрташ, кокла крэстйан дэн пэнгыдэ ушэмым кучаш, кулак ваштарэт күчэдалаш“, тыгэ каласалтын XVI партий коннэрэнсийын пунчалмутыштыжо.

Йал озанлык вийагмыи моткоч шэнгэлан кодмы-жо кузэ пытыман?

Тугэ гынат, партий йөсылыкым ок тойо. Тудо тыгэ мажэш.

„Чумур шот дэнэ ончымаштэ йал озанлык кушкэш, тугэ гынат йал озанлыкын йужо ужашыжэ ольанрак кушкэш, путуракным пырчан шурно ужашыштэ паша ольан кайа. Ты нэргэн партий коннэрэнсийын пунчалмутыштыжо ойлалтэш. „Йужо“ ужашыштэ, эн чотшо „пырчан шурно“ ужашыштэ йал озанлык, „эркын“ кушкэш (ок вола) гын, большэвик-влак винамат улыт мо вара? Мо-

гай чий дэнэ тыгэ лийын шога? XVI партий конпэрэнсийын пунчалмутшо мыланна тыгэ умландара: „Ты эркын вийангмашын тўнжө... крестйан озанлык тыгы дэмаштэ (крестйан озанлык чот рэволүтсий лиймөнгө 16 гыч 25 миллионыш шуын). Вүдәш йөршө мландыжэ тунарак кодын, крестйан озанлык 1¹/₂ кана утла йәшаралтын“.

Ты чий дэнак мэмнан „киндэ йөсылыкнәт“ лийын. „Тывэчын тэвэ мо ләктәш,—манәш XVI партий конпэрэнсийын пунчалмутшо — йал озанлыкым эрәат чот моләмдән толмаш, тәкникын пытаргыш йөнжө почәш шолдра, мэр озанлык ыштымаш, нужна дән кокла крестйан озанлыкым вийангдаш, нөлтәш полшымаш“. Кәрәк могай могыр гыч ончәт гынат, мэ ик тўн мутышкак мийән пәрнәна: шолдра, мэр озанлыкым вәшкәрәк вийандымашкә, нужна дән кокла крестйан озанлыкым колкозыш ушымашкә, куго колкозым ыштымашкә.

XVI партий конпэрэнсий пәнгыдынак тыгэ каласыш:

„... Капиталистын куго озанлыкым посна-посна ыштымә корныжо ваштарәш совет влас пашам копэратсылымә коч, ушәмлымә коч пролэтар йөн дэнэ ыштымә шолдра, мэр озанлыкым шында. Тыгай озанлык совет влас полшымә почәш тыгыдә дән тыгыдә ләч тыгыдә озанлыкым тәкник дән культур шотышто күшкө күзыктәш полша“. Конпэрэнсий пашам тыгә шындән: „Калык озанлык вийангмым кө вуйлаташ тўнәләш—кулак альә сотсиалист кугыжаныш?“ Ты паша ышты-

маш пролэтар диктатурын мо лиймыжым, шуко мильйонан йал калык күзэ илаш тўнгълмыжым ончыкта., Крэстйан-влак папшазэ клас дэн кучымо ушэмыштым тыгак кодат альэ шкэныштым папшазэ клас дэч ойыраш пуат,—тыдэ—йал озанлык вийангмэ могай корно дэн кайаш тўнгълмым ончыкта: сотсиализм корно дэнэ альэ капитализм корно дэнэ“,—тыгэ пэшак чын каласэн пуо XVI партий конпэрэнсий.

Конпэрэнсий калык озанлык вийандымэ вич ийаш планым пэнгьдэмдымэ, эл индустрийандымэ папша пэш чот кайымэ, колкоз дэн совкоз папшам писын вийангдэн миймэ, пролэтар кугыжанышын посна нужна-кокля крэстйанлан озанлыкшыым нөлтэш да тудым кулак кид йымач утараш полшымыжо,—чыла тидэ йал озанлыкым (тугак калык озанлыкымат) сотсиализм корно дэнэ вийангдэн нангайаш полша.

XVI партий конпэрэнсийын ылышыш пурташ пумо ойышт-влак.

Тидлан вэрчак, конпэрэнсий „смычкын“ у сэмжым пэнгьдэмдышаш вэрч да кокля крэстйанлан налог куштулэмдымэ вэрч ылышышкэ пурташ йөн-влакым“ кумдан лончылэн ончыктыш.

„Конпэрэнсий,—манэш пунчалмут,—ЦИК сөсийын (пог нымашын) шурно лэктын нөлтэмө нэргэн дэкрэтышым ылышышыш пуртынаш папаштэ эрээк чот ышташ кўлымым партийым ушэштара (вич ий коклаштэ шурно лэктышым 30—35 просэн нөлтэйдмэ нэргэн лукмо закон).

Конпэрэнсий пунчалъэ: — „мландэ төрлätымäш („зэмлэустройство“) пашан срокшым вашкэм-даш“, вара пэрвойак шала анган пасуым, шуко анган пасуым, кужо мланданым пытараш.

Вич ий коклаштэ алама крестйан урлук чыла шурныштат „сайэмдымэ, сай сортан урлук“ дэн вашталтшэ.

Кок-күм ий коклаштэ йал озанлыклан „уло урлукым чыла вэрэат эрыктышаш вэрч, күлэш машинам пуэн шукташ“.

Ты жап коклаштак йал озанлыкын күлэшыжым чыла тэмышаш вэрч „шурно локтылшо дэн кучэдалмэ үзгär ыштымашым кугэмдаш“.

Нужна-кокла крестйан-влаклан „прокатной пунктым да олмыктымо мастэрскойым шарап“.

„Куштулго агрокультур йöным кумдан шарэн полшаш“, агрономнй йөн шинчымашым шарап, крестйанлан агрономий полышым вийандаш“.

„Конпэрэнсий йал озанлык налог законын тунг шотшым чылажымат йөршэш чотла“.

Паллэ: йал озанлык налог закон почэш шагал куатан озанлык-влак (чыла озанлыкын 35 просэнжэ) налог дэч йөршэш утаралтыт. Ушэмлымэ пашам шарышаш вэрч, колхоз-влаклан налог түйымäштэ льгот пуалтэш. Налогын тунг нэлыжэ, чыла налог оксан 30—45 просэнжэ, кулак озанлыклан возэш (тугай озанлык 4—5 просэн).

„Партий Рүдö Комитэтын кокла крестйанлан налогым куштулэмдышаш вэрч ыштымэ нашашт-влакым конпэрэнсий йөр-

шэш сайэш чотла,—манэш конпэрэнсийын пунчалмутшо, садлан ты йён-влак, ожно киндылан акым кўзыктымө йён-влак дән пырля, кокла крестйанлан шкэ озанлыкшым культур шотыштат, тэкник шотыштат сайэмдаш полшат.

У йал озанлык налог 50 миллион тэнтэ изэмэ. Вўдышаш мландым йэшарышаш вэрч, нужна дән кокла крестйан озанлыкыштэ йэшаралтшэ вўдымө мландэ налог дэч кок нй коклаштэ йөршэш утаралтэш. Нужна дән кокла крестйан-влак шкэ озанлыкышкышт шурно лэктыш нёлтымө нэргэн лукмо законышто ончыктымө куштулго агройён-влакым пуртат гыи, налог тўлымаштэ скидкым налыт.

Кокла крестйан озанлыклан индивидуальнэ обложэным ышташ йөршэш ок лий. Крестйан-влак „чылажымат ончычак чотлэн кэртышт манын, озанлыкыштым шоналтэн план почэш ыштышт манын, пасу, вольык, олык гыч налмэ чумур докотлык кокла чот кум нйлан ончычак ышталтэш (ты докотлык чот почэш йал озанлык налогын монар тўлышашыжэ шинчалтэш)“.

У налог почэш шуко чонан (йэдакан) озанлык-лан скидкэ ышталтэш. Шуко пасуан озанлык-ланат йатыр льгот пуалтэш. Тыдын дән пырля, кулак озанлыкын пойан ужашыжлан (тыгай ужаш кокла чот дән уло Совэт Ушэм мучко кок просэн гыч кум просэн мартэ уло) индивидуальнэ обложэньэ чылажат тошто гайак кодэш.

„Конпэрэнсий налогым илышыш пуртымо годым рэволўтсий законлык пэнгыдын аралалтшэ, закон дэч ордыжыш коранын, налог

түлышылән нэлым ыштымэ ынжэ лий манын пар-
тий дэн совет пашайэнглан шудә“. Йал озанлык на-
лог законым вэрлаштэ сайын шуктэн шогымаш пэш
куго паша. Конпэрэнсий тыгэ манэш: ты паша-
штэ рэволүтсий законым кэрэк кузэ пудыртымашат
крэстйанын совет власлан ишанымыжым пэнгтыдем-
дымэ могыр гыч да крэстйанын тўн калыкшэ па-
шазэ клас дэн кучымо ушэмым пэнгтыдемдымэ
могыр гыч пэш осал паша ыштымашпэш чот-
лалтэш“.

Совет дэн исполком-влакын нужна-кокла крэ-
стйаным кулак да йалысэ моло капиталист-влак
пизырымэ гыч утарымэ пашаштым сайын ыштэн
мийымышт тэвэ тидым онча:—йал озанлык
нөлтымө пашам вуйлатымаштэ, шолдра
мэр йал озанлык ыштымаштэ, посна нуж-
на-кокла крэстйан озанлыклан паша
коч полшымаштэ могай вэрым налын шинчыт,
чыла ты пашажымат кузэ ышташ тўнәлыт,—тудо
тыдым онча.

Конпэрэнсийын ты пунчалмутшо гыч тэвэ мо
койэш:—XVI партий конпэрэнсий, уло партийат,
йал озанлык нөлтәш, шэмэр крэстйанын ылышы-
жым сайәмдаш пэш чот шонат, пэш чот тыршат.

V. Бүрократизм ваштарэш кучэдалмаш.

Әлнам сотсиализм корно дэнә үлүчын күшкө
шумәшкэ моләмдымаш совет аппарат дэч пашам
пэш чот ышташ йодэш, адак тугак аппарат „мо-
ләмдымашымат“ у пашалан күлэшын кэлыштары-

ман. Ты папам XVI партий конпэрэнсий совет аппарат ончылан шындыш.

Индустриализатсий папам вийын нангайымэ, йал озанлыкым сотспалпэм корно дэнэ молэмдаш пижмэ — кугыжаныш аппаратлан пашажым у сэмьын ыштымым йодэш, — манын каласа XVI партий конпэрэнсийын бүүрократизм дэн кучэдалмэ нэргэн лукмо пунчалмутшо.

„Калык озанлык вийандымэ вич ийаш план пэш куго папам ышташ луктын шындыш. Ты папа-влакым кугыжаныш аппаратым йөрпэшак сайэмдыдэ, совет эллан кэлшыдымэ, да тошто вуйлатымаш сэмьын пытарыдэ ыштэн шукташ ок лий“. Садлан вэрчак партий XVI партконпэрэнсэш совет аппарат гыч бүүрократизмым йөрпэш поктэн, лушпэн лукташ ўжө. Кызытэ ылышыштэ „бүүрократизм дэн кучэдалмэ, аппаратым куштулэмдымэ, шүлдэштарымэ, тудым калык дэк лишэмдымэ... пэш куго пашаш четлалтым ончыкта“.

Молан эл индустрийандымым писын колтымо бүүрократизм дэн вийын кучэдалаш шүдä.

Бүүрократизм дэн кучэдалманштэ, совет аппаратым сайэмдыманштэ партий пэш куго папам ыштэн. Партий самокритикым чет вийандымэ дэн бүүрократизм ваптарэш кучэдалманшкэ, кугыжаныш аппаратын чыла ситыдыманшыжымат пытараш полшымашкэ шэмэр калыкым пэш кумдан шушшын шюга.

Бүүрократизм ваптарэш кучэдалмэ папанштэ шү-

кө ышталтын гынат, тыдэ, партий ончылно шогы-
мо ыштышаш паша дэн тагастарэт гын, альэ
пэрвой паша ыштымашлан чотлалтэш. Адак тыдэ
кугыжаныш аппаратым сайэмдаш тўнгәлмэ шот
вәлэ.

„Бүрократизм паша... пролэтар кугыжаны-
шын чын түсыжым чүчкыдын шәмэр калык дэч
пэтыра... элыштына клас кучэдалмаш вийангмэ
дэн — бүрократизм паша... йужо вэрэ кулак-влак,
оласэ буржуй, буржуазий интэллигәнсий пашазэ
клас үмбәк тэмдымым ончыкта“. ¹ Садлан
партий дэн советин» бүрократизм дэн кучэдалма-
шышт“... клас кучэдалмаштэ ик куго күләш сэм
лийжэ“ ¹.

„Кугыжаныш аппаратын кажнэ пөлкәжэ он-
чылно шогыно клас пашам раш ыштыдэ, аппа-
тын шөрын ончымашыжым, бүрократизм пизыры-
мым, шәмэр калык үмбәк күләшын опчыдымашым
сәнгыдэ, кулак дэн капиталист эләмәнт дәнэ пыр-
ля ушнышо чиновникым альэ кулак-нәпман тўш-
кә пролэтар үмбәк сәнгән миймым чактарән мош-
тыдымо-влакым, клас корным пужгалышэ-
влакым аппарат гыч йөршәш поктән лукдэ“
мә XVI партий конпәрәпсий ончыктымо куго па-
ша-влакым ыштән шуктән она кәрт.

¹ XVI партий конпәрәнсайын „Бүрократизм дэн ку-
чэдалмаштэ мом ышталтын, мо ыштышаш уло“ нэргән
лукмо пунчалмутым ончо.

Шүдүмө паша чынак ышталтэш ма, укэ ма—тудым кузэ тэргыман?

Бүрократизм дэн кучэдалмашым чот вийандыман манын, конспэрэнсий тыгэ ончыктыш: „шүдүмө паша чынак ыштымым тэргыманш кугыжаныш аппарат сайэмдымэ папан эн күлэш ужашэшыжэ чотлалтэш. Ыштымэ папам эрэ тэргэн шогыманш да рэволүтсий законым аралыманш чыла партый, озанлык, совет паша ончышо пөлкя-влакын кэрэк куштат пэш күлэш папанштан чотлалтшэ. Ыштыманшым тэргыманш ЦКК—РКИ‘ын чыла папанштыжат „рүдө“ вэрлэйжэ.

„... Партыйын пунчалмутшым, ончыктымыжым да правичэлствын пунчалмутшым ылышыш вашкэ, раш пуртымашын ыштыман“, —тыдэ тэргыманнын пэрвой папашэ. „Пунчалмутым ылышыш пурташ мэшатлымэ чийым пытарыман“ —тыдэ тэргыманшым кокымшо папашэ. Чыла ты папа альэ ок ситэ: ЦКК—РКИ‘ын папашэ, «пунчалмутым ылышыш пуртымо годым тудын чынлыкшэ тэргалтшэ» манын, ышталтшэ. Адак «вашваш тэргыманш» күлэш. Рүдын күштымыжым вэрлэштэ тэргынт, вэрым рүдө вуйлатэн шогыжо. „Ыштымым тэргыманшын сынымыжэ да вэрыштэ сынымэ (опыт)—уло кугыжаныш дэн озанлык аппаратым эрэак молэмдэн, сайэмдэн шогымо папанштэ тўнглән чотлалтшэ“, —манэш пунчалмут.

Совет аппарат эрыктымаш молан кўлэш?

Конпэрэнсий совет аппаратыштэ пашам могай йэнг-влак ыштымэ нэргэн пэш чот кутурэн нальэ. Совет аппаратыш шуко тыгай йэнг-влак пурэн шынчыныт: „совет законым пужкалышпэ, кулак-нэлман дэнэ ушнышо, волокит дэн кучэчадалаш пэлныдымо, волокитым тойышо, шэмэр ўмбак кўшычын чиновник сэмын ончышо, бўрократ, растратчик, взяткэ налпэ, саботажник, локтылшо, йолко“. Чыла тыдэ—пашазэ клас вапштарэш шогышо, тудын тунманжэ, совет аппаратыш шўшкылт шинчынат, соваппаратын йолыштыжо нэлэ кир гай кэча. Садлан «совет аппаратыштэ паша ыштышэ-влакым сайэмдышаш вэрч, конпэрэнсий Пашазэ-Крэстйан Инспэксийлан тыгэ шўдэ (кўштэ): пропсойузым ушэн, пашазэ, крэстйан, службышо-влак тэргымаш коч совет аппарат тэргымашым ышташ“. Сотсиализм пашам кумдан ыштымаш совет аппарат дэч пашам чот ышташ йодэш, сандэнэ ты паша ышташ кэлшыдымэ-влакым совет аппарат гыч поктэн лукташ кўлэш.

Элым сотсиализм корно дэнэ молэмдэн нангайымэ палпа йодэш: «чыла кугыжанын аппаратым эрэк молэмдэн мийаш, тудым мэмнан озанлыкнан шотшо дэл да сотсиализмым ыштымаш дэн йөршэш кэлыштараш».

Пашам илышыш пуртымаш вэрлашкэ шуқырак пуалтэш, пашам виктарэн шогымашыжэ—рўдышкө.

XVI партий конспэрэнсий пунчалмутышто тыгэ каласалтын: аппаратым эрэ олмыктэн шогымо тыгай корно дэн кайышаш: пашам илышыш пуртэн шогымо шот вэрлашкэ шуқырак пуалтэш, план ыштымэ дэн паша виктарымэ шотшо (куго пашашкэ) рўдышкө шуқырак пуалтэш. Вэс түрлын манаш гын, рўдө шкэнжым тыгыдэ паша гыч утарыжэ, тудым вэрлашкэ пужо. Вэрлаштэ пашам шкэ шонымышт дэнэ шуқырак ыштэн кэртышт, нунылан ты шотышто эрыкым шуқырак нуаш күлэш. Тыгэ ыштэт гыч, вэрлаштэ паша сайрак кайаш тўнғалэш. Тунам вэр-влак күшычын шўдымым вучыдэ шкат түрлө йөным муын, амалым кычалын ыштышаш пашам ышташ пижыт. Тунам вэрла пашайэн-влак лыбыргырак, моштышырак лийыт. Паша ыштымашым вэрлашкэ шуқырак нумо тэвэ мо лийэш. Тыдым рупла „децентрализация исполнения“ маныт.

План ыштымэ дэн паша виктарымым рўдышкө шуқырак пушаш манмыжэ мо лийэш? Чыла пашашташ рўдылән ик план почэш ик корным кучаш күлэш. Тыдэ — паша дисциплиным нөлтә, мўндүркө ужаш полша, вэрласэ шынымашым ик вэрэш уша, сай-сай пашам чыла вэрэат шараш лийэш, сай примэрым ончыктэн почэш кодшо-влакым туныкташ сай лийэш.

**Пашазэ дэн крэстйан полшымо дэч посна бӯрокра-
тизмым сэнаш ок лий.**

XVI партий конпэрэнсий шкэ пунчалмутынтыжо ойырэн пэралтэп каласыш: «шэмэр калыкым бӯрокра-тизм ваштарэш кучэдалаш шогалтыдэ бӯрокра-тизмым сэнаш ок лий» маньэ. Пунчалмутышто тыгак каласалтэш. РКИ бӯрокра-тизм ваштарэш кучэдалашкэ шуко шэмэр калыкым шогалта гын ижэ тудо шкэ ыштышаш пашажым шукта. Пашазэ дэн шэмэр крэстйан кугыжаныш аппара-тым ончэн шогышт, ты нашашкэ нуным РКИ пы-жыктэн шогыжо. РКИ шэмэр калыкым бӯрокра-тизм ваштарэш кучэдалаш туныктыжо. РКИ коч пашазэ дэн шэмэр крэстйан совэт влас пумо пра-вам пшышыш пуртэн шогаш тунэмышт. XVI пар-тий конпэрэнсий пунчалмутышто тыгэ каласалтын: кугыжаныш аппаратым йалт молэмдэн сайэмдаш, бӯрокра-тизмым пытараш пашазэ дэн крэстйан ка-лык чот пиждэ паша ончык кайэн ок кэрт. Бӯрокра-тизм ваштарэш аппарат шкэ гына шэмэр ка-лык лэч посна кучэдалэш гын, кэрэк могай сай лийэш гынат, чылаиктэ нимомат ыштэн ок кэрт.

VI. ВКП(б) члэн дэнэ кандидат-влакым ончымо, эрыктымэ нэргэн.

ВКП(б) — пролэтариатын партийжэ, тудын он-чыл отрадшэ. Партийышкэ эн сай, умлышо, кож-маклэ, рэволүтсий дэн сотсализм паша вэрч

тыршышэ йэн пура. Партийын папажэ пэшак куго. Тудо шкэ класшым вуйлатэн, корным ончыктэн кайа. Тылэч посна тудо папазэ клас коч шэмэр крестйапымат, моло шэмэрымат ончык шупшынын шога. Партий сотсиализм ыштымаш папашмаши виктара. XVI партий конпэрэнсий папашмаши шукташ партийлан папашмаши виктарымаши шотшым вийангдаш, шараш сайэмдаш күлэш, маньэ. Сотсиализм ыштымаши папашмаши тыгыдэ вэрыштыжат папашмаши виктарымаши лийдэ ынжэ код. Партийлан папашмаши моткоч шукло логалэш. Ты папашмаши шукташ партийлан чыла сай вийжым ушаш күлэш, адак капиталист дэн кулак ваптарэш кучэдал кэртдымаши йэнжэ-влак дэч шкэнжым эрыктыдэ ок кэрт.

Партийым эрыктымаш—партийлан тыгыдэ буржуазий ваптарэш кучэдалашыжэ сайрак лийэш.

XVI партий конпэрэнсий пунчалмутышто тыгэ каласалтын: «Сотсиалист озанлыкым молэмдымаши годым, йалыштат, олапшат сотсиализм шот капитализм шотым чот шыгырэмдаш тунгалмаши годым, клас кучэдалмаш чот вийанмаши годым, партийлан шкэ члэнышт-влакым пэш сайын гына ончэн лукташ күлэш. Тыгэ ыштэт гын вэлэ партий ик ойан, вийан, сотсиализм ыштымаши папашмаши йёсылыкышт-влакым сэнэн кэртшэ лийэш». Партий эрыктымын тунг папажэ тэвэ тыганьэ. Партий конпэрэнсий пунчалмутышто Ленинын тыгай мутшо каласалтын: „правичелствэ партийыш түрлө күлэшкүлдымаш йэн-влакат пураш төчят. Йужо вэрэ

мэмнан дэкэ карйэрист-влак (куго лүмән лийаш төчышө) пүтүрәлтыныт. Коммунист-влак влассым кучат, сандэнэ гына нуно партийышкэ пурэныт“. Пунчалмутышто тыгэ каласалтын: „чыла аппаратыштат—кугыжаныштэ, озанлыкыныштэ, пропсойузынышто, партийыныштат—бүрократыш солнаш түнгәлшэ йэнг-влак улыт. Йужо вэрэ, пугуракшым йалыштэ, кулак дән кыл кучышо, нэпман-буржуазийыш савырнышат уло. Тыдэ сай йэнг-влакым партийыш пурымо гыч чарэн шога, сотсиализм ыштымэ пашам лушкэмда, йужо гоным адак шэмэр калык тыдлан вэрчын партий дән совет влас ыштэн шогымо пашаланат ишанэн огыт шукто“.

Ты күлдымәш йэнг-влакым поктэн лукмо партий куатым шэмэр калык коклаштэ утларак шара, партий вийангәш, сотсиализм шот капитализм шотым сэнгыманш куштулэмәш“.

Конпэрәнсий пунчалмутышто тыгэ каласалтын: „партий эрыктыманш партийлан сотсиализм ыштымэ пашаш чотрак иижаш полша, партийын лүмжым нөлтә, йалысә дән оласә пролэтарлан да тарзылан партийыш пураш йөн лийәш“.

Пашазэ клас партийым эрыкташ полша.

Конпэрәнсий партий эрыктыманшым партийдымә пашазэ дән тарзә-йорло-кокла крәстйан шинча ончылно ышташ пунчалыә. Мутат укә, партий эрыктыманш шэмэр калыклан гына виш лийәш. Пашазэ клас тушманлан партий эрыктыманш

пэтыралтын лийэш. Лэнин йолташ тыгэ ман-
нын: «партий эрыктымашым партийдымэ пашазэ-
влак ойлымым, ончыктымым, шынымашым ушыш
налын ышташ күлэш. Партийдымэ мутым шо-
тыш налын партийым эрыктымэ—пэш куго паша,
тудо шуко пайдам пуа». (Лэнин, XVIII том, I кы-
дэж, 360 стр.). Мутат укэ, «партийэсын партий
корныжым ончымо годым партийдымэ шэмэр почэш
шүдүрнымö ок күл» манэш конпэрэнсий пунчал-
мут. Ты пунчалмут пэш куго шот. Партий партий
эрыктымэ годымат иартиак лийын кодэш. Партий
эрыктымэ жаплан огэш шалаталт. Партий шкэ
көргыжым эрыкташ полшаш шэмэр калыкым
үжэш, тугэ гынат ту шэмэр көргөш шкэ шулаш
тийыш огыл. Лэнин йолташ тыгэ манын: «Мутат
укэ, калыкын чыла мутшым колышташ ок күл».
Молан Лэнин тыгэ манын кодэн? Моланжэ палэ:
„калык... йужо годым ончыл огыл (шэнтгэч шү-
дүрнышö) ойлан ишана».

XVI партий конпэрэнсий пунчалмут почэш
пролэтар, шэмэр калык полшымо дэнэ ышталтшэ
партий эрыктымаш партийым онсо лэч чоткыдэм-
да, тудым иролэтар класын тылэчат вийанрак
ончыл отрэдшэ ышта; тунам партий шкэ класыж
дэн чотрак ушна, түрлө шуко йöсылыкым,
лүдмашым корандэн пролэтарым он-
чыко сэнгымашкэ тылэчат сайрак нан-
гайаш тўнгälэш.

В У Й Л Ы М А Ш ¹.

	<i>Стр.</i>
I. У илыш жапыш вончымаштә	3
II. Поктән шуаш, эртән кайаш.	5
III. Қалық озанлык вийандымә вич ийаш план . .	20
IV. Йал озанлык нөлтымө корно дәнә кокла крә- етйанлан налог куштулөмдымә.	50
V. Бүрократизм ваштарәш кучәдалмаш.	58
VI. ВКП(б) члән дәнә кандидат-влакым ончymo, эрыктымә нәргән	64

---

¹ I, II, III, VI йыжыгым Шамыкайын кусарән, IV дән V йыжыгым — К р ы л о в.

ny-
3
5
20
50
58
64

v

24263

Акшэ 15 ырш

Мар. л

2-79

Цена 15 коп.

На марийском языке
(Восточно-луговое наречие)

ЛУЦЕНКО. Что сказала XVI партконференция.
Перевод Шамынаева и Крылова.

ЦЕНТРАЛЬНОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО НАРОДОВ СССР
МОСКВА, ЦЕНТР, НИКОЛЬСКАЯ 10.

Map.

9-791